

tern

Rapport till Länsförsäkringsbolagens forskningsfond

Projekt:

**Tillitens Geografi: Lokalsamhälletilliten i ett Sverige i
förändring**

Februari 2020

Innehåll

Inledning: Vad är Tillitsbarometern?	3
Vilka kommuner har deltagit i Tillitsbarometern?	3
Vilka individer har deltagit i Tillitsbarometern?	4
Begreppet tillit	5
Fokus för Tillitsbarometern: Lokalsamhälletillit	6
Tillitsradien och samhällskontraktet	8
Hur ser tilliten ut i Sverige? En deskriptiv genomgång	9
Sverige i ett jämförande perspektiv	9
Den geografiska variationen inom Sverige	10
Variationen gällande demografiska och socioekonomiska faktorer	14
Boende och tillit	16
Förändringen av lokalsamhälletilliten	17
Medborgarskap, arbete och tillit	19
Lagbunden ordning och medborgarskap som aspekt på svensk nationell identitet	19
Det skötsamma arbetet, reciprocitet och tillit	20
Står vi inför en trygghets- och tillitskris? Samhällskontraktet under tryck	22
Trygghet och tillit	22
Upplevd trygghet i närområdet	24
Tillit och likhet: vad säger kontakt-teorin?	28
Sammanfattning av nyckelresultat	32
A: Variationen inom Sverige	32
B: Förändringstendenser	33
C: Trygghet och brott	33
D: Unga och tillit	34
E: Framåtblick: Det svenska samhällskontraktet under tryck	35
Spridning: Konferenser och Media	36
Publikationer	37

Förord:

Denna rapport beskriver resultaten från forskningsprojektet *Tillitens Geografi:*

Lokalsamhälletilliten i ett Sverige i förändring, finansierat av Länsförsäkringsbolagens forskningsfond. Projektet bedrivs vid Ersta Sköndal Bräcke högskola. Huvudansvarig forskare är Professor Lars Trägårdh. Docenterna Susanne Wallman Lundåsen och Dag Wollebaek har ansvarat för bearbetning och kvantitativ analys av datamaterialet. Professor emeritus Lars Svedberg har vidare bidragit med insamling och analys av kontextuella data. Vidare har doktoranderna Rebecka Andersen och Linnea Lundgren bidragit genom att samla in kompletterande offentliga data utifrån olika källor, och forskaren Tigran Babajan har gjort kvantitativa analyser av data från BRÅ och Tillitsbarometern.

Föreliggande rapport rör i huvudsak resultaten från Tillitsbarometern 2 (2017) och jämförelser med resultat från Tillitsbarometern 1 (2009). Under projektets gång erhöles tilläggsfinansiering för att kunna utföra fördjupningsstudier av ett mindre antal kommuner och stadsdelar. Denna del av projektet i sin helhet kommer att avrapporteras separat.

Vi vill också rikta ett stort tack till vår referensgrupp vid Länsförsäkringar, ledd av Jenny Laks. Övriga medlemmar inkluderade Kenneth Johansson, Kristina Ström Olsson, Ann-Sofie Wesslén-Weiler, Ulrika Etsare, Anna Dahlström, och Fredrik Löfgren. Avslutningsvis vill vi rikta ett stort tack till Länsförsäkringsbolagens forskningsfond för detta stöd.

Inledning: Vad är Tillitsbarometern?

Tillitsbarometern är en befolkningsundersökning som Statistiska centralbyrån (SCB) har utfört på uppdrag av Ersta Sköndal Bräcke högskola åren 2009 och 2017 med huvudfinansiering från Länsförsäkringsbolagens forskningsfond och med kompletterande bidrag från Riksbankens jubileumsfond, Vetenskapsrådet, Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesforskning (MUCF) samt Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och enskilda kommuner. Undersökningen är en bred studie av social tillit i Sverige men genomförs med det huvudsakliga syftet att undersöka hur olika betingelser i lokalsamhället eventuellt påverkar medborgarnas tillit. Resultat från och analyser av den första undersökningen, som genomfördes av SCB 2009, har publicerats i boken *Den svala svenska tilliten* (SNS: 2013) samt i en rad vetenskapliga artiklar och bokkapitel. Publikationer med resultat som även inkluderar analyser av data från *Tillitsbarometern* 2017 anges på hemsidan www.esh.se/tillitsbarometern samt i slutet av denna rapport.

Vilka kommuner har deltagit i Tillitsbarometern?

I urvalet av kommuner har ambitionen varit att maximera variationen mellan kommunerna. För att uppnå variation gjordes, när *Tillitsbarometern* först genomfördes 2009, en indelning av samtliga (290) svenska kommuner i grupper. Indelningen byggde på att kommunerna hade höga respektive låga värden på några för studien centrala variabler, nämligen: andel utrikes födda, socioekonomisk ojämlikhet, religiöst deltagande (i det här fallet i Svenska kyrkan eftersom några andra uppgifter inte fanns tillgängliga) och andel anmälda brott per invånare. På så sätt skapades 16 olika undergrupper av kommuner och utifrån denna indelning drog sedan SCB i ett obundet slumpmässigt urval två kommuner i respektive undergrupp. Efter att urvalsdragningen var avslutad lades även Malmö kommun till för att få med en av de tre stora kommunerna, eftersom ingen av dessa kommit med i det ursprungliga urvalet.

I den andra omgången av *Tillitsbarometern* tillkom ytterligare 3 kommuner: Stockholm, Göteborg och Piteå. Dessutom gjordes det ett förtätat urval i Malmös samtliga stadsdelar för att kunna göra analyser på stadsdelsnivå, samt även i tre stadsdelar i Stockholm (Södermalm, Rågsved och Hökarängen). Gällande Malmö, har urval och analys genomförts i samarbete med Professor Tapio Salonen, Malmö Universitet.

Följande kommuner var med i Tillitsbarometern 2009 respektive 2017.

Figur 1. Kommuner i tillitsbarometern 2009 och 2017

Kommuner 2009

Berg	Katrineholm	Malmö	Ronneby	Umeå
Grästorp	Kil	Malung-Sälen	Skara	Vadstena
Gällivare	Kävlinge	Motala	Smedjebacken	Växjö
Halmstad	Laxå	Norrtälje	Sorsele	Åsele
Hammarö	Lessebo	Nybro	Storuman	Övertorneå
Hofors	Ljusnarsberg	Olofström	Sundbyberg	
Hässleholm	Lysekil	Partille	Tjörn	

Nya kommuner 2017

Piteå
Göteborg
Stockholm (hela)
- Rågsved
- Hägersten
- Södermalm
Malmö – alla stadsdelar

Vilka individer har deltagit i *Tillitsbarometern*?

För undersökningen 2009 drogs i varje kommun ett slumpmässigt urval om 400 individer i åldrarna 18 till 85 år som hade bott i Sverige i minst fem år. Totalt tillfrågades 12 621. Varje individ som besvarat undersökningen kunde sedan via SCB:s register knytas till sin bostadskommun och sitt bostadsområde med syftet att samla in relevanta kontextdata, men all denna information avidentifierades sedan av SCB. Totalt inkom 6 463 enkäter vilket gav en svarsfrekvens på 51,2 procent. I undersökningen 2017 drogs 400–1000 slumpmässigt utvalda i varje kommun (beroende på storlek av befolkning), samt förtätade urval i Malmö och Stockholm. Totalt tillfrågades 26 370 varav 10 213 svarade, vilket gav en svarsfrekvens på 39,4 procent (ej inräknat de tre nya kommunerna).

Begreppet tillit

Social tillit formuleras ofta i termer av motsatspar. Till exempel har man identifierat en abstrakt och generaliserad form av tillit som närmast kan beskrivas som den syn man har på människans natur: som i grund och botten god eller ond. Den oftast använda frågan som avser att mäta tillit till andra har ursprungligen formulerats som en fråga med två olika svarsalternativ. Svarsalternativen till frågan var: att man i allmänhet kan lita på de flesta eller att man inte kan vara nog försiktig i umgänget med andra. En av de första som ställde vad som kommit att kallas den generella tillitsfrågan var Morris Rosenberg.

Rosenberg använde frågan som en av flera i ett sammansatt index där fokus låg på den tillfrågades syn på människans natur. Motsatsparen var misantropi (människohat) kontra filantropi (människokärlek). Senare forskning har ofta valt att använda den generella tillitsfrågan ensam som ett mått på generell tillit, eller tillit till människor i allmänhet som man inte har någon större kännedom om. Denna *generella* tillitsform har sedan vanligtvis kontrasterats med den *partikulära* tillit som vi har för specifika, kända individer, till exempel familjemedlemmar, vänner och bekanta.

Även andra tudelade (dikotoma) begreppspar har lanserats av forskare, till exempel moralisk kontra strategisk tillit, tunn och tät tillit, generell och kunskapsbaserad tillit, med flera. Dessa har i viss mån speglat olika teoretiska perspektiv, till exempel spelteori kontra socialiseringsteorier. Förutom den mellanmänskliga, sociala tilliten har forskare dessutom intresserat sig mycket för variation i förtroendet – eller tilliten – för politiska institutioner, något som ibland benämns politisk tillit eller förtroende.

Under senare år har den empiriska forskningen om tillit kommit att bli mer nyanserad, bland annat tack vare att nya jämförande kvantitativa studier har använt fler frågor än den klassiska frågan Rosenberg använde. Detta har gjort att allt fler forskare har kunnat notera otydligheter och tvetydigheter och sökt sig fram mot allt bättre och mer komplexa upp- och indelningar av tillitsbegreppet för att fånga och ringa in flera olika dimensioner av begreppet tillit på såväl teoretisk nivå som i termer av operationalisering. Det sistnämnda har gjorts genom försök att skapa frågor som fångar vissa teoretiskt avgränsade underformer av tillit.

Fokus för *Tillitsbarometern*: Lokalsamhälletillit

Studier av den generella tillits omfattning, villkor och samband med andra fenomen har dominerat medan den partikulära tilliten har fått betydligt mindre uppmärksamhet.

Detsamma gäller även den form av tillit som vår studie i första hand riktar in sig på: *tilliten i lokalsamhället*. I detta perspektiv är det långt ifrån självklart var den partikulära tilliten slutar och den generella börjar eller om skillnaderna mellan dessa former handlar om grad eller art. Är till exempel tilliten till grannar partikulär eller inte? Och hur förhåller det sig med tilliten till andra som bor i ens närområde? Är denna främst ett uttryck för ens allmänna människosyn eller för handfasta och konkreta upplevelser av specifika individers pålitlighet? Denna osäkerhet vad det gäller tilliten i det lokala samhället kommer till uttryck i litteraturen där vissa forskare klassificerar tillit till grannar som partikulär emedan andra uppfattar den som en aspekt av den generella tilliten.

Under arbetet med analyserna av data från *Tillitsbarometern* 2009 blev begränsningarna med den tidigare tudelningen av tillitsbegreppet, i en generell och partikulär tillit, alltmer uppenbara. I en dialog mellan en läsning av tillitslitteraturen och de preliminära analyserna av våra egna data, där analysen av variationen i tillit mellan människorna i olika kommuner och lokalsamhällen var central, visade sig begreppspar som å ena sidan betonade det generella och abstrakta, å den andra sidan det partikulära och individuella, vara väldigt trubbiga verktyg för att beskriva variationen mellan olika lokalsamhällen.

Våra data gav vid handen att såväl den generella synen på andra människor som upplevelsen av nära och kära i tillitstermer såg liknande ut i Sverige, åtminstone när man beaktade faktorer som kön, ålder, inkomst, etc. Vad vi däremot fann var skillnader mellan olika kommuner och lokalsamhällen när det gällde hur människorna där uppskattade pålitligheten hos dem som bodde i deras närområde och hur de uppfattade de individer med vilka de delade grannskap, stadsdel och kommun. Låt oss ta några exempel från vår egen undersökning från 2009. Ungefär samma andel, mellan 62 och 65 procent, litade på folk i allmänhet i Sundbyberg, en kommun i Storstockholm som ligger nära Stockholms innerstad, i Norrtälje, en kommun längs Upplandskusten och i Katrineholm, i hjärtat av Sörmland. De tillfrågade i alla tre kommunerna angav i genomsnitt lika stor tillit till familj, vänner och släkt. Men andelen som litade på människor "som bodde i samma område" varierade mycket, från 48 procent i Sundbyberg till 68 procent i Norrtälje och 75 procent i Katrineholm. Andelen som litade på sina grannar varierade även den stort: från 58 procent i Sundbyberg till runt 80 procent i Norrtälje och Katrineholm. Även när vi senare hade fördjupat vår empiriska statistiska granskning, bland annat med hjälp av flernivåanalyser, så återstod en hel del av skillnaderna och variationen.

Med andra ord, när vi analyserade resultaten utifrån ett lokalt perspektiv stod det klart att begränsningarna med den tudelade förståelsen av tillit som vi här redovisat framför allt hade att göra med en okänslighet för det lokala sammanhanget eller platsens betydelse. En studie som fokuserade enbart på partikulär och generell tillit skulle med nödvändighet misslyckas med att fånga dessa viktiga skillnader och variationer mellan olika lokalsamhällen. Den endimensionella principen – att individer antingen känner varandra eller inte – som datainsamling och analys ofta byggde på behövde omprövas och ersättas. De former av lokalsamhälletillit som vi preliminärt har identifierat ovan har inte primärt att göra med grad av bekantskap mellan människor, det vill säga om individerna ifråga är vänner eller främlingar, utan snarare med rumsliga gränser och erfarenheter av lokalsamhället samt om föreställningar och fördomar kring den lokala gemenskapen.

Sammanfattningsvis menar vi att denna tydligt urskiljbara och rumsligt begränsade form av tillit – som är en produkt av erfarenhet inom ett avgränsat område där man bor och som vi kallar *lokalsamhälletillit* – är ett nödvändigt verktyg för att kunna genomföra en analys som kan erbjuda en mer djupgående förståelse för tillitens rötter och karaktär samt de villkor under vilken den kan frodas och bevaras eller undergrävas och förstöras. Denna lokalsamhälletillit – eller misstro/misstänksamhet – är till del baserad på faktiska personliga erfarenheter av människor och händelser och till del ett uttryck för föreställningar och fördomar som förmedlats indirekt via media, samtal med anhöriga och grannar, inklusive rykten "på orten" som man i sinom tid gjort till del av sin egen föreställningsvärld.

Att gå bortom den traditionella uppdelningen mellan generell och partikulär tillit genom att introducera lokalsamhälletillit som en separat och avgränsad tillitsform handlar inte enbart om ett teoretiskt eller empiriskt ställningstagande utan har även reella konsekvenser som rör det praktiska, dagliga och politiska livet. För det första så medför det en möjlighet till en delvis förändrad syn på vilken typ av eventuella politiska åtgärder som kan behövas för att upprätthålla olika former av tillit. Generell och partikulär tillit påverkas bara marginellt och över längre tid av lokala variationer i faktorer knutna till omgivningen, medan däremot lokalsamhälletilliten verkar vara mycket mer känslig för variation och förändring i omgivningen eller kontexten. För det andra har de tre formerna av tillit olika potential vad det gäller förmågan att gemensamt lösa vissa typer av problem och att handla kollektivt. Lokalsamhälletillit verkar helt enkelt föra med sig en större potential till att lösa gemensamma problem i grannskap, bostadsområden och kommuner än vad som är fallet för generell eller partikulär tillit. Vi drog därför slutsatsen att lokalsamhälletillit är annorlunda jämfört med de andra två tillitsformerna och beslöt att låta just analysen av lokalsamhälletilliten utgöra ett primärt fokus för vår undersökning och våra analyser.

Tillitsradien och samhällskontraktet

I arbetet med *Tillitsbarometern* kom vi även att teoretiskt utveckla en hypotes om att förändringar gällande lokalsamhälletilliten över tid även kan få konsekvenser för den generella tilliten. Att den generella tilliten bara påverkas marginellt och över lång tid hänger samman med att den utgör vad som ibland kallas en "seg" social struktur, det vill säga att den generella tilliten formas tidigt i livet och mer marginellt påverkas av externa omständigheter senare i livet. I vår undersökning ser vi också att ett av de starkaste sambanden mellan hög generell tillit och en annan variabel är om man som barn blivit tillsagt av sina föräldrar att inte lita på vissa människor.

Av stor vikt i detta sammanhang är begreppet "tillitsradien". Med detta avses hur många individer i ett samhälle som inkluderas i den grupp av människor som man känner tillit för. Om vi föreställer oss tilliten som en glob finner vi tillitens hårda och heta kärna i mitten. Den heta tilliten är den tillit människor ofta känner för de som de känner väl och står nära: familj och vänner, kanske även de som tillhör släkt och klan. Sedan följer i många länder i tillitsradiens omedelbara förlängning tilliten till de som tillhör samma religiösa samfund och/eller samma etniska grupp. Det är denna form av tillit som betecknas som "partikulär tillit", en tillit till andra som man känner eller har en intim koppling till. Rör vi oss sedan bort från tillitens heta kärna, i riktning mot globens yta, det vill säga samhällets yttre gräns, blir tilliten å ena sidan svalare, å den andra mer inkluderande. Ytterst blir det en form av tillit som omfattar alla människor i ett samhälle, en uppfattning som ligger nära Rosenbergs klassiska misantropi-index, nämnt ovan, som länge har använts för att mäta den generella tilliten, där det ena svarsalternativet är att man litar på "de flesta människor".

Det är just den höga generella tilliten som utmärker Sverige, vad vi har kallat *Den svala svenska tilliten* i den bok som gavs ut 2013 på basis av den första *Tillitsbarometern*. Att tillitsradien i Sverige är speciellt lång och att i princip alla medborgare i samhället är inkluderade har i sin tur ett samband med den höga graden av individualism – i motsats till samhällsordningar som utgår ifrån familj, klan, etnisk grupp eller religiöst samfund. Utifrån dessa empiriska fakta har vi sedan utvecklat en hypotes om att den höga generella tilliten i de nordiska länderna är kopplad till ett specifikt samhällskontrakt kännetecknat av en hög grad av individualism, socioekonomisk jämlikhet, kombinerat med en föreställning om ett gemensamt "vi" och ett starkt förtroende för staten, d.v.s. de gemensamma institutionerna på lokal och nationell nivå. Det kanske tydligaste uttrycket för hög tillit i ett samhälle är därför viljan att betala skatt, något som också utmärker Sverige – och detta trots ett internationellt sett extremt högt skattetryck. Inte för inte är Skatteverket en av de myndigheter som åtnjuter störst förtroende bland landets medborgare.

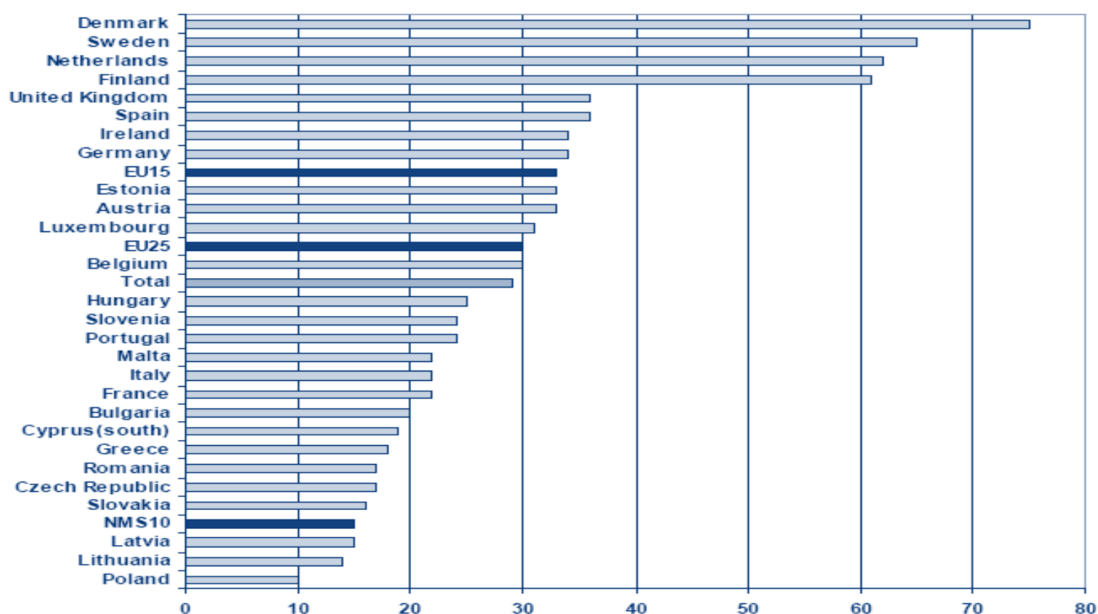
Medborgarnas tillit till varandra och deras förtroende för staten (och lokalstaten) beror dock i sin tur på i vilken mån som (lokal)staten förmår leva upp till sin sida av samhällskontraktet, vilket konkret innebär att den förmår prestera den trygghet, de rättigheter och den sociala service som ingår i det centrala uppdraget: att polisen och rättsväsende är närvarande, att institutioner som skolor, vårdcentraler, sjukhus, omsorgsenheter, fundamental infrastruktur, förutsättningar för ett livaktigt näringsliv, med mera finns på plats och fungerar bra. Inte minst ser vi i *Tillitsbarometern* att frågor som rör upplevd trygghet är centrala för lokalsamhälletilliten och hur detta även tycks vara kopplat till den generella tillitens villkor.

Hur ser tilliten ut i Sverige? En deskriptiv genomgång

Sverige i ett jämförande perspektiv

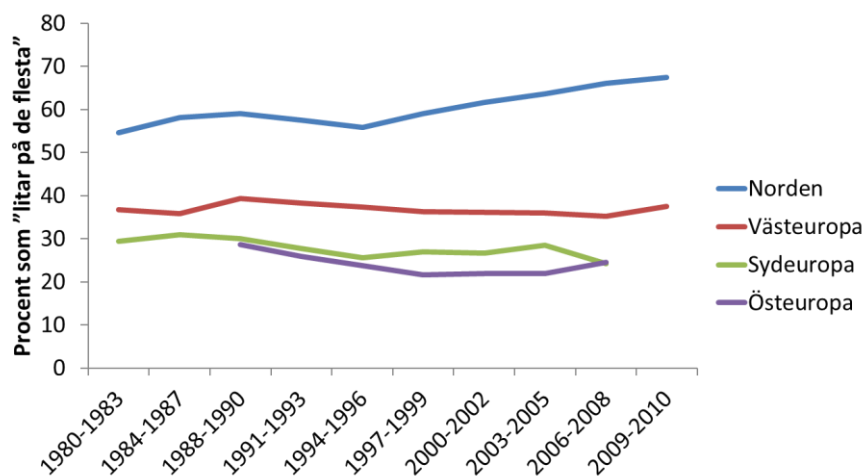
Som nämnt ovan tillhör Sverige en liten grupp av högtillitsländer där även de andra nordiska länderna ingår. Som figuren nedan visar, är skillnaderna mycket stora även om vi bara jämför europeiska länder. Om man jämför med andra rika, demokratiska länder i Europa, säger mellan 60 och 70 procent av de tillfrågade i Norden att de litar på andra människor, medan motsvarande siffra ligger på cirka 35 procent i Storbritannien, kring 20 procent i Frankrike och ner mot 10 procent i Polen.

Figur 2. Generell tillit i EU/Europa

Källa: Eurobarometer

Figur 3. Generell tillit i Europa: Trenderna (1980-2010)

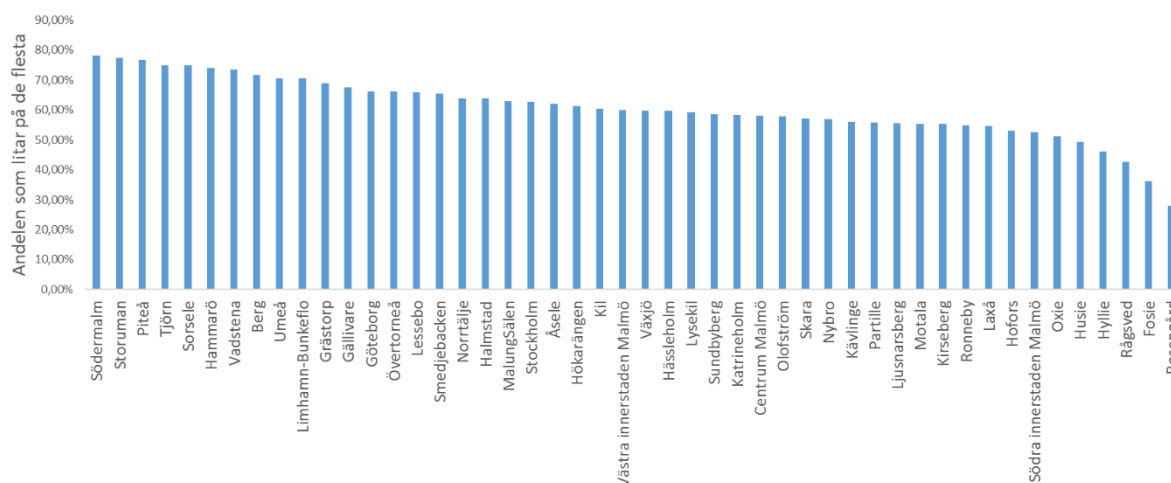
Data från Wollebæk 2011, s. 61.

Den geografiska variationen inom Sverige

Samtidigt som den generella tilliten i Sverige är hög i jämförelse med andra länder, om man bara ser till det nationella genomsnittet, så är variationen samtidigt betydande inom Sverige, vilket framgår av följande figurer från *Tillitsbarometern* 2017. Runt 77 procent i Storuman och Piteå litade på andra, medan siffran för Ronneby, Laxå och Hofors hamnade på mellan 53 och 55 procent. Om vi tittar på skillnaderna mellan stadsdelar i storstäder som Stockholm och Malmö ser vi ännu större skillnader. I Södermalm i Stockholm är siffran över 78 procent, i Limhamn-Bunkeflo (Malmö) når den upp till över 70 procent, medan det i Rågsved (Stockholm) faller ner till under 43 procent, för att Rosengård (Malmö) nå ner hela vägen till strax under 28 procent.

Denna variation gällande generell tillit kan visserligen till del förklaras av skillnader på individnivå, framför allt utbildningsnivåer, men den geografiska variationen pekar också på en segregering i svenska samhällen där välutbildade med stabil position på arbetsmarknaden och med bra löner tenderar att bo på samma plats, medan de som har lägre utbildning, är arbetslösa och har lägre inkomst bor tillsammans i andra områden.

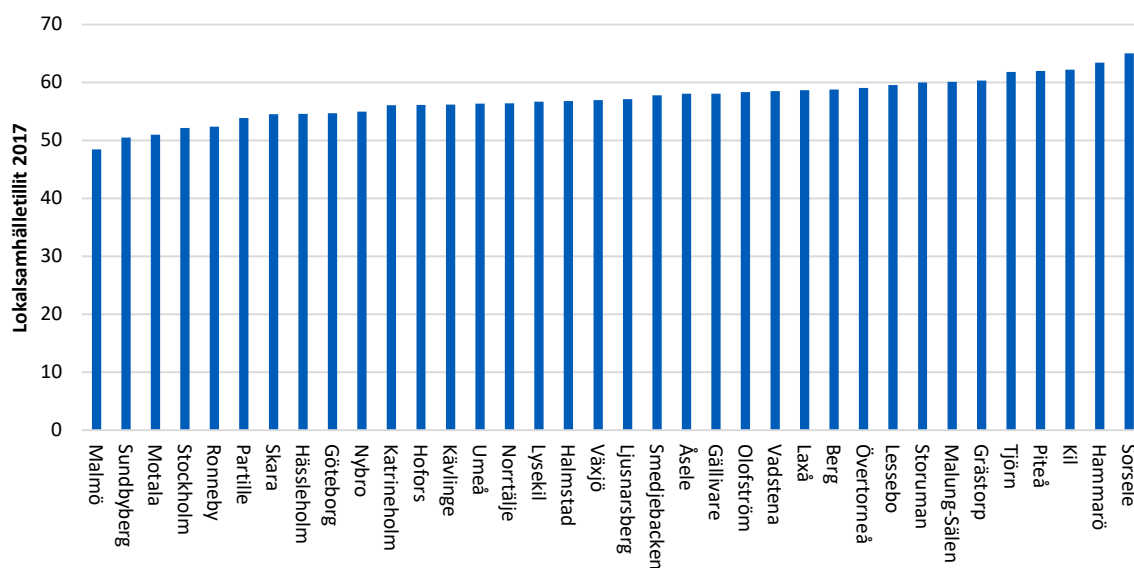
Figur 4. Generell tillit 2017

Tillitsbarometern, 2017.

I detta perspektiv är det också viktigt att notera att denna variation gäller även lokalsamhälletilliten, där *Tillitsbarometern* 2017 återigen fångar betydande skillnader mellan Malmö i botten och Sorsele i toppen.

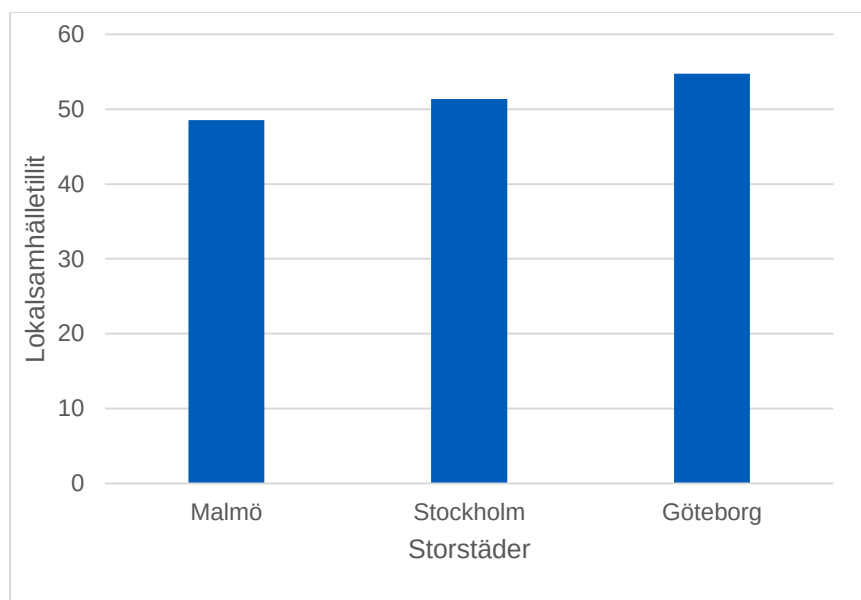
Figur 5a. Lokalsamhällestillit 2017

Tillitsbarometern, 2017

Skillnader finns även mellan storstäderna. Även om de alla tenderar att på aggregerad nivå ligga under genomsnittet, är skillnaden ändå tydlig mellan Malmö (lägst) och Göteborg (högst) med Stockholm i mitten.

Figur 5b. Lokalsamhällestillit i svenska storstäder

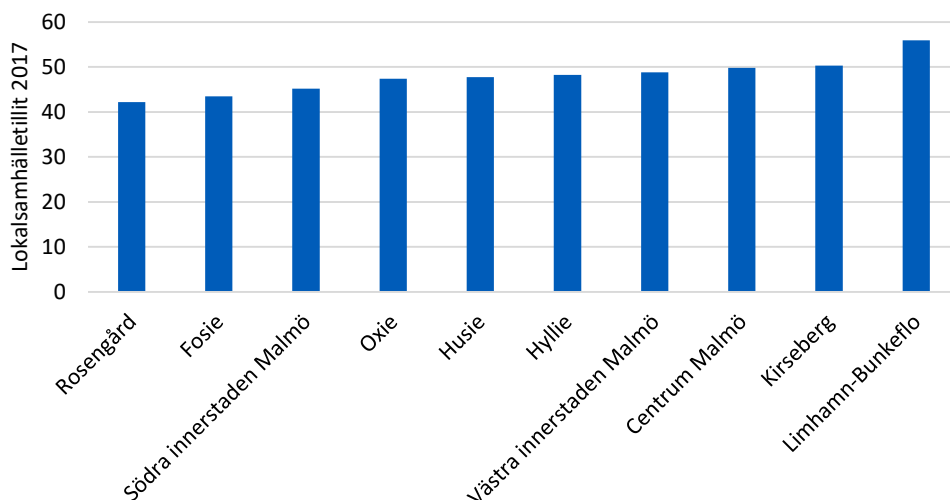

Tillitsbarometern, 2017.

Den geografiska variation inom Sverige kan fångas även lokalt när vi ser till skillnader inom de storstäder där vi har förtätade urval som medger analyser även på stadsdelsnivå, det vill säga Malmö och Stockholm (se figurena nedan). Som noterat ovan, kan denna variation förstås i termer av andra skillnader, inte minst position på arbetsmarknaden, inkomst och

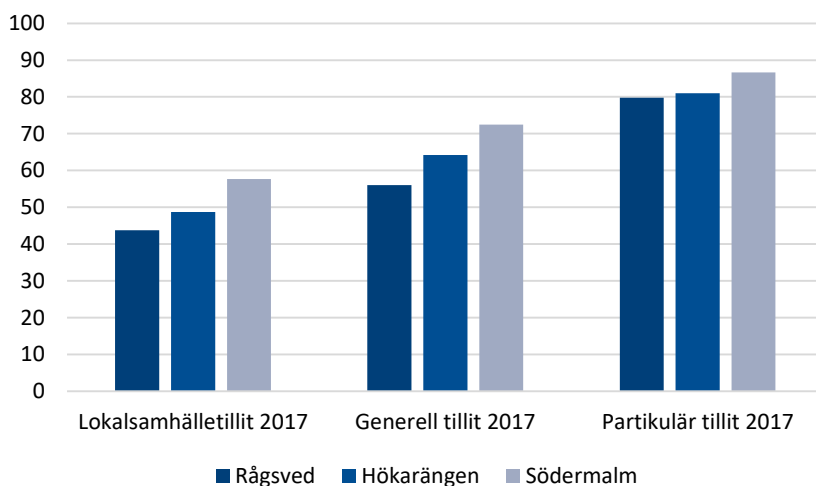
utbildning (utbildning har speciellt stor betydelse för den generella tilliten, men har mindre betydelse för lokalsamhälletilliten). Variationen speglas även i skillnader gällande boendeform, något vi återkommer till nedan. Samtidigt ska skillnader mellan stadsdelar i t ex Malmö inte överbetonas; skillnaderna är ändå relativt små och tillitsnivåerna relativt höga, vilket antyder att det finns grund för såväl tillförsikt som en kontrollerad oro.

Figur 6. Lokalsamhälletillit i Malmö på stadsdelsnivå

Tillitsbarometern, 2017.

Figur 7. Tillit i Stockholm på stadsdelsnivå

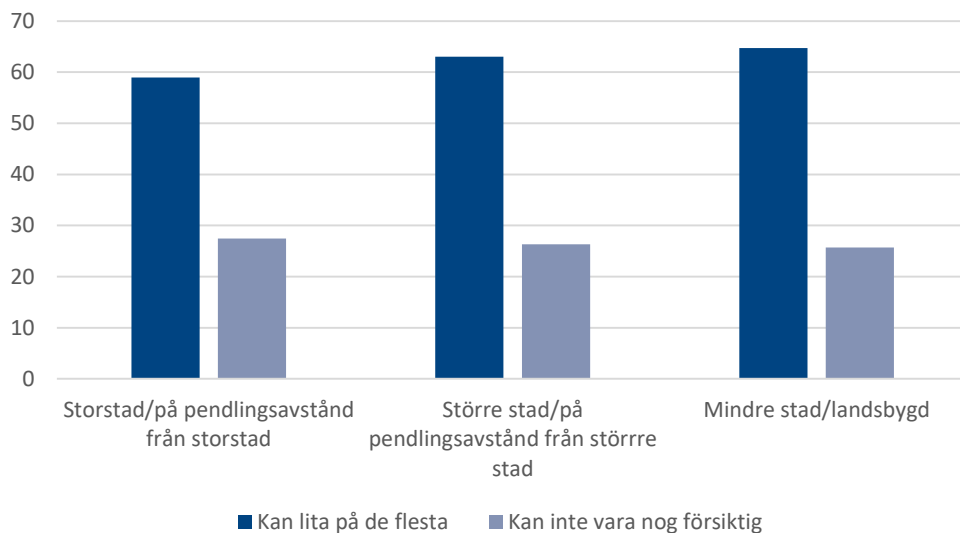

Tillitsbarometern, 2017.

Man kan även iaktta variation när vi delar upp kommunerna i "kommuntyper". Här är mönstret och tendensen komplex, som antyds i figurerna nedan. Å ena sidan ser vi att den generella tilliten tycks vara högre i mindre kommuner och på landsbygden och lägre i storstäder, å den andra är den nedåtgående trenden vad gäller lokalsamhälletilliten starkast i de mindre kommunerna. Detta kan möjligen ha att göra med den ökande polariseringen i Sverige mellan land och stad, som innebär att många mindre kommuner på landsbygden lider av utflyttning, mindre tillgång till arbete, svagare infrastruktur vad gäller lokalstatens institutioner, social service och näringsliv, samtidigt som storstäderna präglas av polarisering

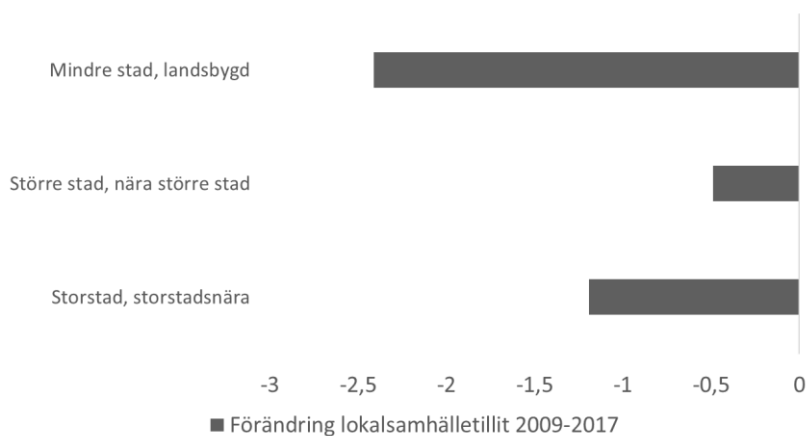
inom staden med stora skillnader mellan välmående stadsdelar som Södermalm och stadsdelar med så-kallat utsatta områden med lägre inkomster, högre grad av arbetslöshet och gäng-relaterad kriminalitet.

Figur 8a: Kommuntyp och generell tillit

Tillitsbarometern, 2017.

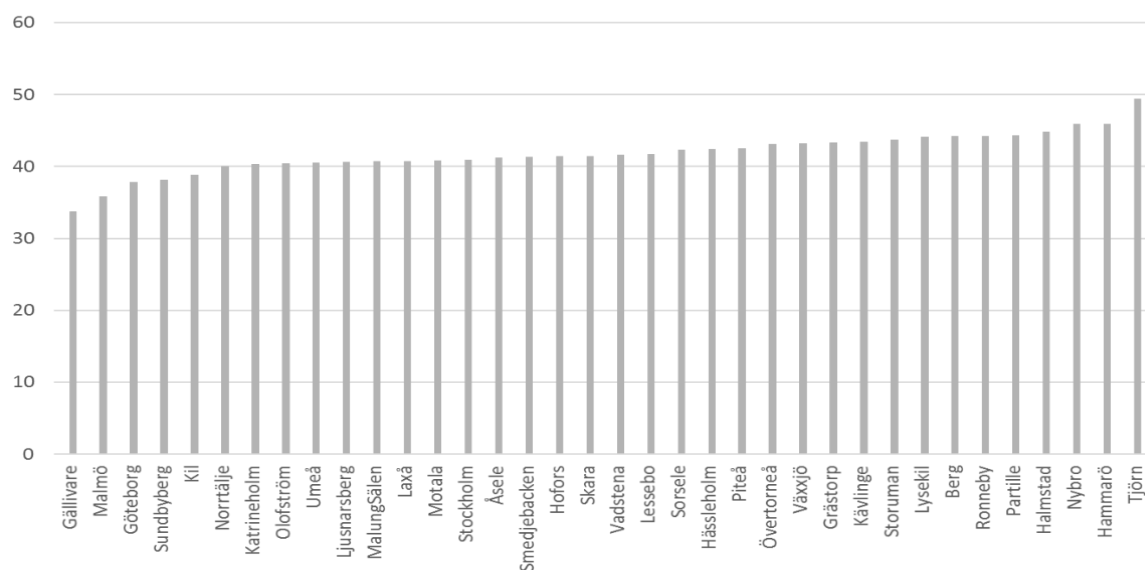
Figur 8b: Kommuntyp och förändring i lokalsamhälletillit 2009-2017

Tillitsbarometern, 2009 och 2017.

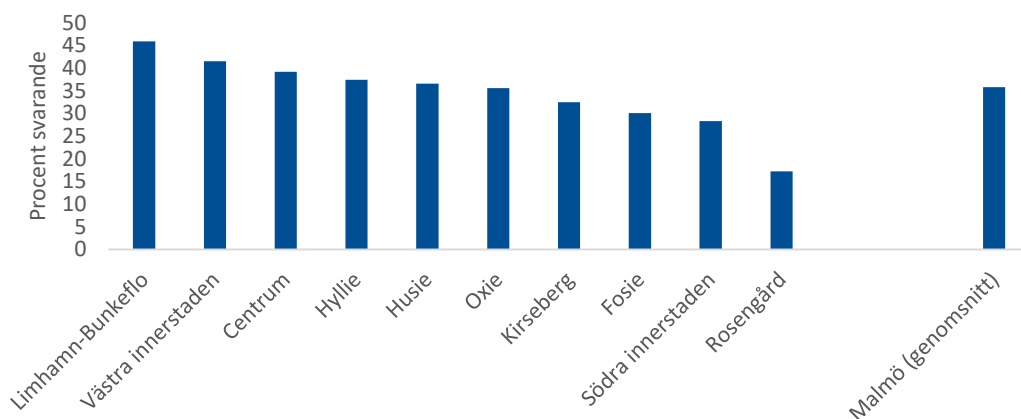
Ett annat sätt att fånga variation i tillit är att jämföra svarsfrekvensen i olika kommuner och stadsdelar. Det vill säga, viljan till att svara på en omfattande enkät kan i sig vara en tillitshandling; ett uttryck för att man uppfattar sig som delaktig i samhället och att man (därför) betar sig som en skötsam medborgare som lägger ner tid på att svara på frågorna. Sambanden är dock inte entydiga i meningen att låg svarsfrekvens alltid är kopplad till lägre tillit. Så påvisar till exempel Ronneby en förhållandevis hög svarsfrekvens och en stabil generell tillit (om än på relativt låg nivå), samtidigt som kommunen har fallande siffror för upplevd trygghet och lokalsamhälletillit. Men tendensen att svarsfrekvens samvarierar med tillit finns tydligt där, som grafen 9b gällande svarsfrekvensen för Malmös olika stadsdelar visar, med Limhamn-Bunkeflo i topp och Rosengård i botten, precis som var fallet gällande tillit.

Figur 9a: Svarsfrekvenser per kommun 2017

Tillitsbarometern, 2017.

Figur 9b: Svarsfrekvensen i Malmö per stadsdel

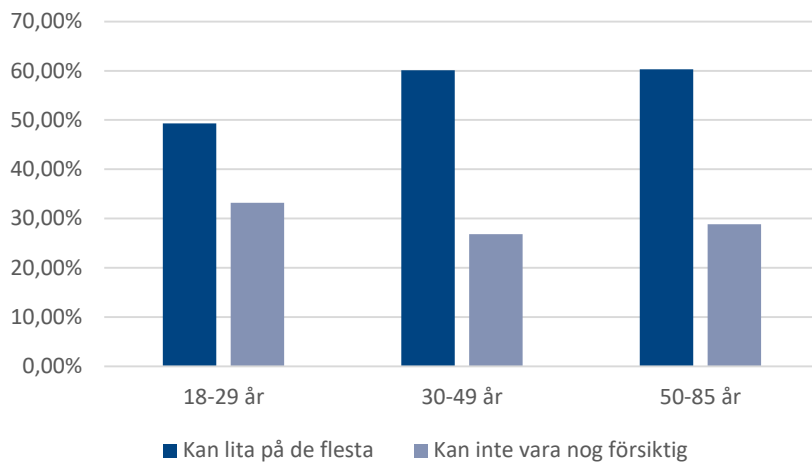

Tillitsbarometern, 2017.

Variationen gällande demografiska och socioekonomiska faktorer

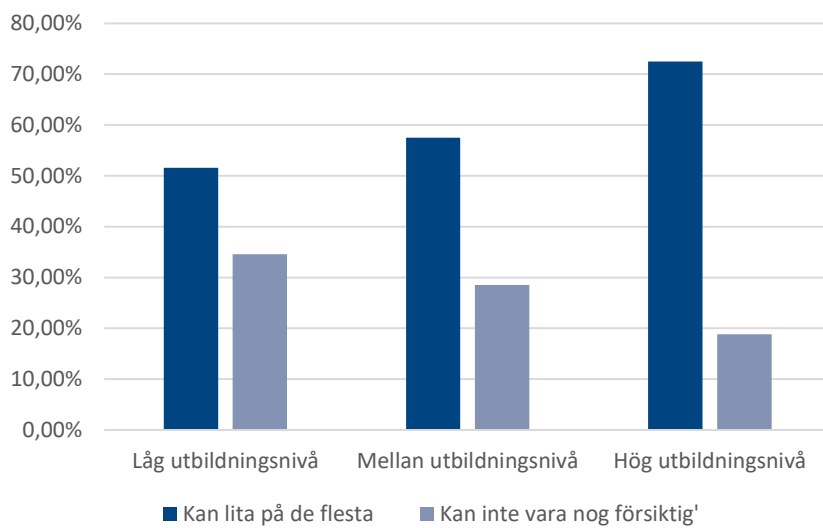
Vi kan även studera variation demografiskt, det vill säga i termer av ålder, kön, inkomst, födelseregion och socioekonomiska faktorer som inkomst och utbildning. Som graferna nedan visar finns det starka samband mellan hög tillit, å ena sidan, och utbildning och inkomst, å den andra. Skillnaderna mellan män och kvinnor är obetydliga, men däremot är skillnaderna mellan unga och äldre betydande. Unga tenderar till att ha lägre tillit, vilket kan ha att göra med att de inte ännu är etablerade i samhället med fasta jobb och inkomster. Vi ser också i såväl våra egna undersökningar som i andra undersökningar att unga idag tycks ha lägre tillit än vad unga i samma ålder hade tidigare, vilket är mer oroande.

Figur 10a: Generell tillit och ålder

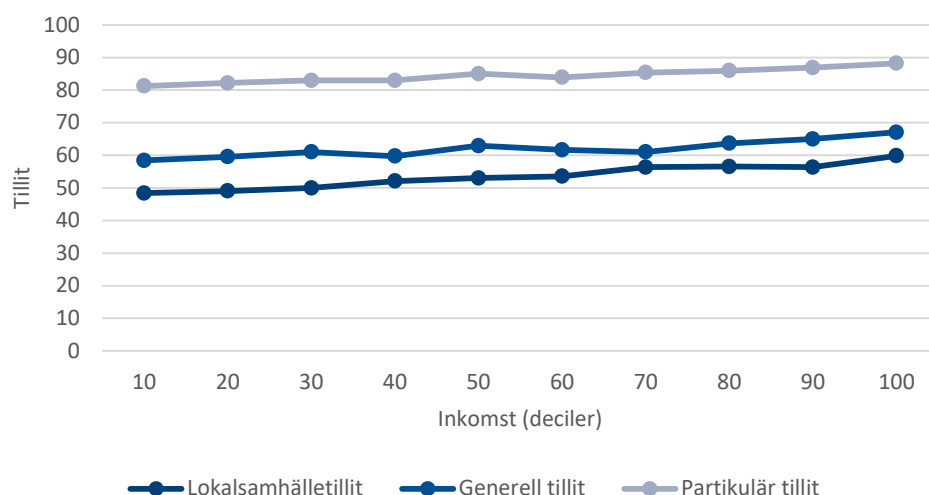
Tillitsbarometern, 2017

Figur 10b: Generell tillit och utbildningsnivå

Tillitsbarometern, 2017.

Figur 10c: Tillit och inkomst.

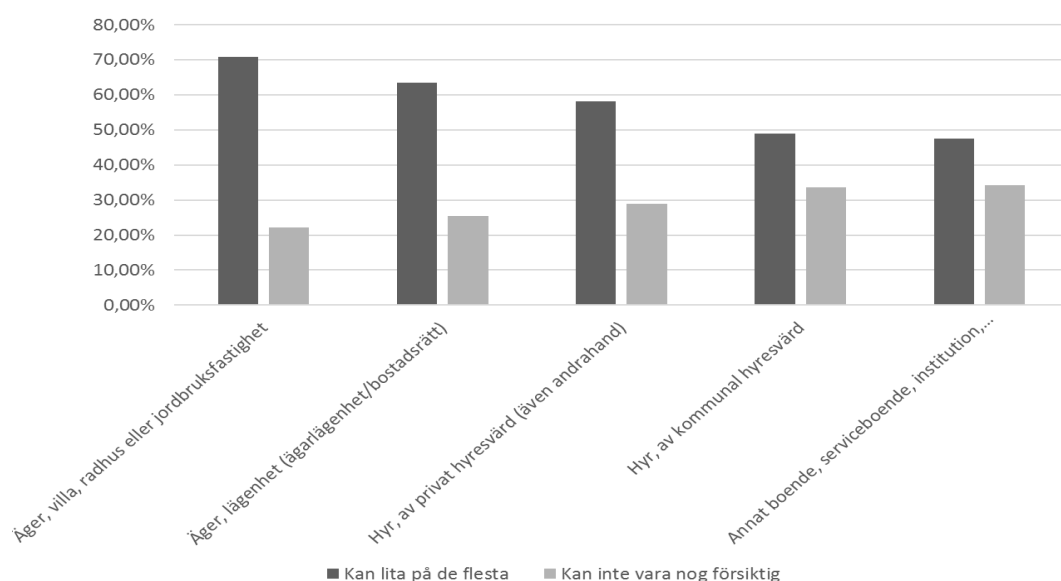
Tillitsbarometern, 2017.

Boende och tillit

En annan viktig variabel som även är kopplad till skillnader i termer av ålder, utbildning och inkomst är boendeformen. Nedan visar vi en figur som generellt fångar hur tilliten varierar med formen av boende där de som bor i egen villa eller bostadsrätt har högre tillit än de som hyr kommunalt. Sambandet mellan generell tillit och typ av boende tycks i stor utsträckning styras av socioekonomiska faktorer.

Boendeform kan också tänkas ha samband med lokalsamhälletillit i det av misstro till andra kanske frodas mer i stora hyreshus med stor omsättning på de boende än i ett villaområde där människor bor länge och kan etablera långvariga och stabila sociala band till varandra. I den mån som vi ser en skiftning i samhällen där välbärgade grupper bor i egen villa eller bostadsrätt i avgränsade områden, medan andra bor i hyreslägenheter i separata områden kan detta få konsekvenser i termer av segregering och skillnader i tillit, social sammanhållning och upplevelsen av att bo i ett gemensamt samhälle. Detta är något vi ämnar undersöka närmre i våra pågående djupstudier i ett urval av våra kommuner och stadsdelar.

Figur 11: Boendeform och tillit

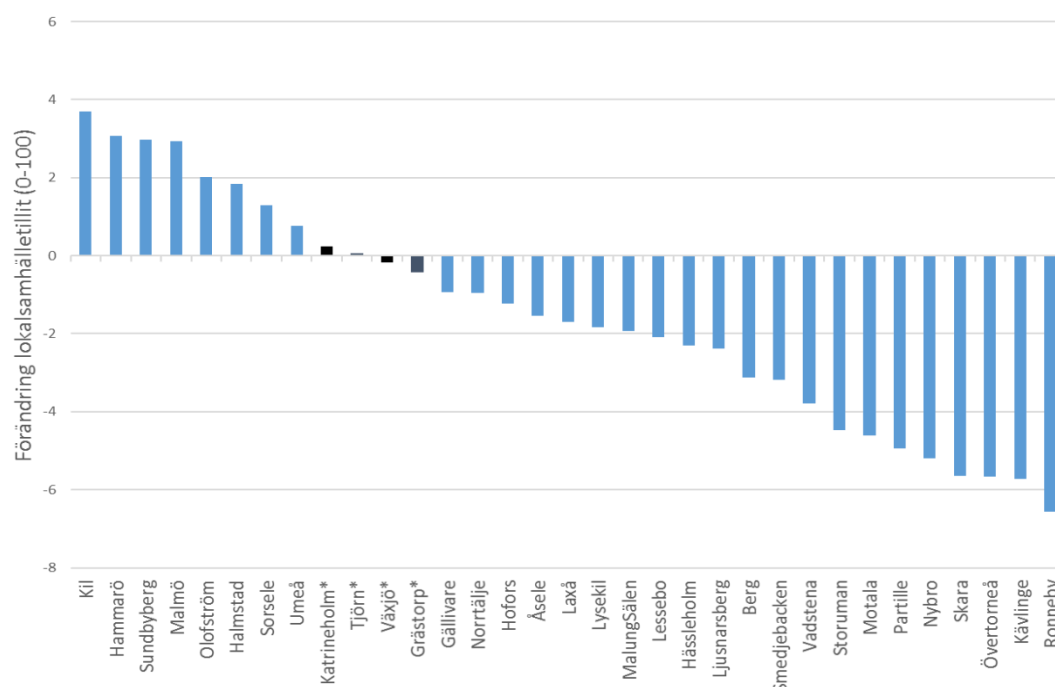

Tillitsbarometern, 2017.

Förändringen av lokalsamhälletilliten

Vad gäller förändringen av tilliten i Sverige är den generella tilliten fortsatt stabil även om den varierar såväl geografiskt som demografiskt. Lokalsamhälletilliten uppvisar däremot en tydlig trend som dessutom är nedåtgående. När vi jämför *Tillitsbarometern 2009* med *Tillitsbarometern 2017* ser vi att en stor majoritet av kommunerna som deltog vid båda dessa tillfällen uppvisar en negativ trend. Förändringen är statistiskt signifikant i alla kommuner utom fyra (svarta staplar) där förändringarna är så pass små att de ligger inom felmarginalen. Nedan kommer vi att återkomma till denna trend och frågan om den har samband med andra förändringar och trender.

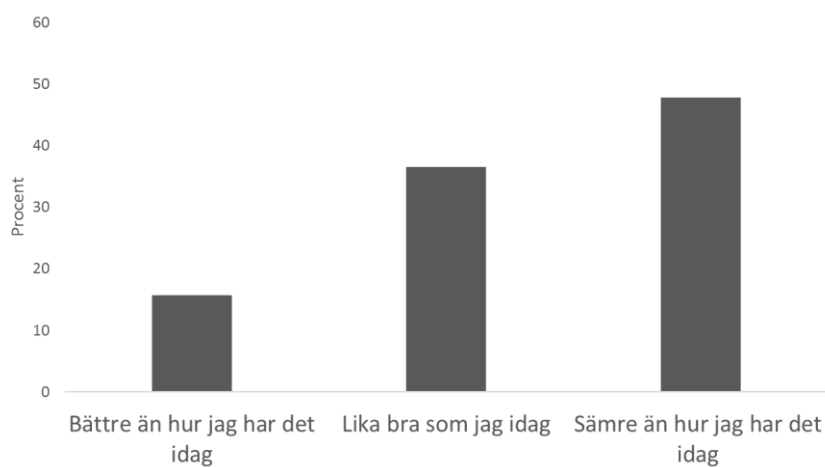
Figur 12: Förändring i lokalsamhälletilliten från 2009 till 2017

Tillitsbarometern, 2009 och 2017.

Att tilliten är sårbar tycks också vara en uppfattning som de flesta har, detta trots att den generella tilliten genomsnittligt är stabil och till och med svagt uppåtgående, något vi ser när vi ställer frågan om man tror att tilliten i Sverige är på väg upp eller ner. Endast kring 2 procent gissar rätt på denna fråga medan majoriteten tror att tilliten är på väg ner. Denna pessimism ser vi även i en fråga som gäller synen på situationen om 20 år för de som är barn nu, jämfört med ens egen situation idag. Långt fler menar att den kommer att bli sämre än de som tror att den blir bättre.

Figur 13: Synen på barnens situation om 20 år

Tillitsbarometern, 2017.

Medborgarskap, arbete och tillit

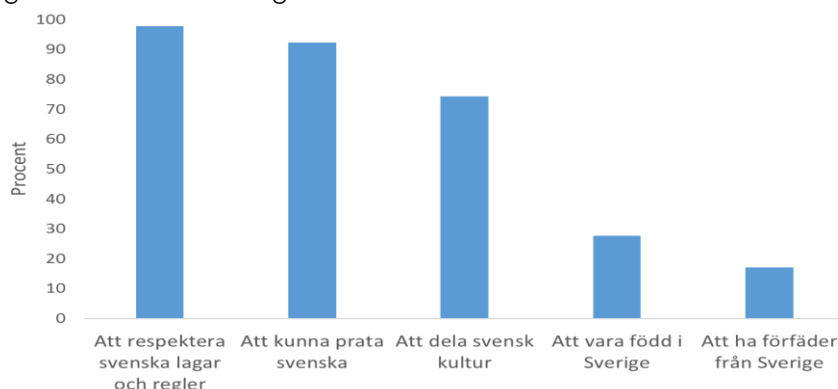
Vilka samband ser man då mellan högre och lägre tillit och andra variabler, och i vilken mån ser vi statistiska samband mellan förändringar i tillit och förändringar gällande andra nyckelvariabler? Till del har vi redan deskriptivt berört dessa samband ovan, till exempel mellan tillit, å ena sidan, och boendeform, kommuntyp, stadsdel, inkomst, med mera. I detta avsnitt ska vi fortsätta genom att titta närmre på samband utifrån en del av de mer teoretiska ingångar som är centrala för hur vi tänker kring kopplingarna mellan tillit och samhällskontrakt.

I den mån som tilliten beror på ett samhällskontrakt som bygger på en allians mellan stat och medborgare, blir det viktigt att analysera denna dynamik närmre. En grundbult är vad vi, för att tala med historikern Ronny Ambjörnsson, kan kalla "det skötsamma arbetet". Det svenska samhällskontraktet utgår ifrån arbetets primat; att alla arbetar, betalar skatt och på detta sätt förtjänar sina rättigheter. Detta är grunden för den *reciprocitet* – eller ömsesidighet – som är den centrala moraliska logiken i det moderna svenska samhället. En princip som i sin tur är kopplad till den föreställning om social jämlikhet och individuellt oberoende som inte bara kännetecknar våra värderingar och förväntningar av varandra utan även genomsyrar svensk lagstiftning och våra handfasta institutioner. En relaterad central princip är det individuella medborgarskapet och en föreställning om nationell identitet som betonar lagbunden ordning och demokrati snarare än subnationella gemenskaper, etnicitet och blodsbånd. Som vi betonade ovan är den höga generella tilliten och den långa tillitsradien kopplad till såväl individualism som betoning på lagbunden ordning och en positiv syn på staten.

Lagbunden ordning och medborgarskap som aspekt på svensk nationell identitet

Mot bakgrund av dagens debatt kring nationalism, svensk nationell identitet och huruvida den är kännetecknad av en etnisk eller medborgarbaserad föreställning om svenskhet, ställde vi en fråga i 2017 års version av *Tillitsbarometern* om "vad som är viktigt för att räknas som svensk". Som bilden nedan visar är det vanligaste svaret "att följa svenska lagar och regler" medan de mer etniskt orienterade alternativen ("att vara född i Sverige" samt "att ha svenska förfäder") uppgavs betydligt mer sällan. Även andra, internationella och jämförande undersökningar, t ex PEW, visar att etnicitet är relativt oviktig för svenskar, även jämfört med de stora anglosaxiska invandrarländerna. Sverige sticker ut just i betoning på lagbunden ordning och medborgarskap och ett relativt ointresse för organiska blodsbånd.

Figur 14: Vad som är viktigt för att räknas som svensk

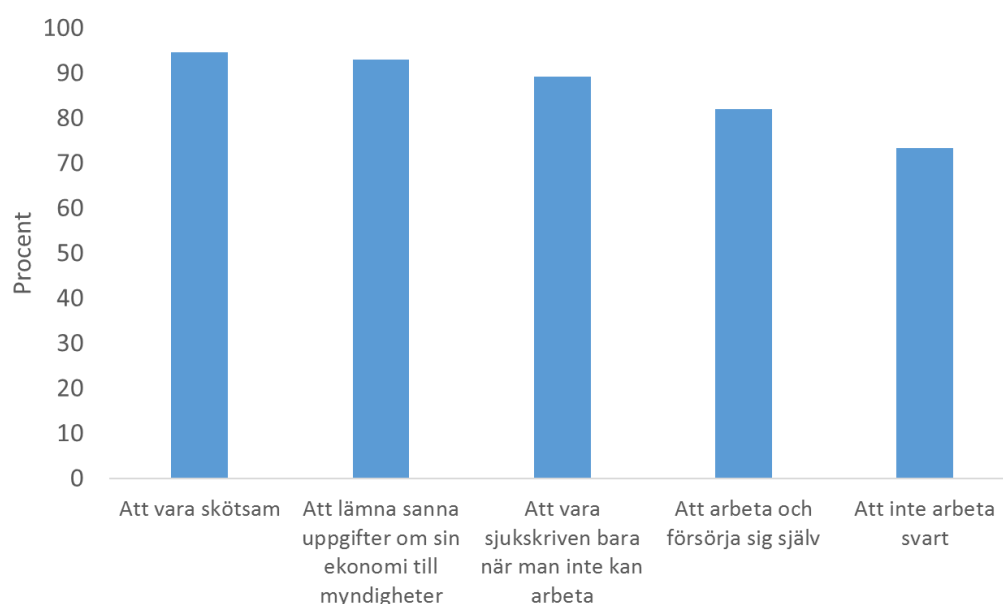

Denna avsaknad av en snäv etnisk förståelse av svensk identitet till förmån för en betoning på lagar och regler antyder en öppenhet gentemot "nya svenskar" som kan tolkas hoppfullt i en tid av stor migration och invandring. Det är en aspekt på svensk nationell identitet och de värderingar som präglar det moderna svenska samhället som antyder att den höga tilliten och den starka sociala sammanhållningen kan hantera invandring och mångfald med avseende på etnisk härkomst.

Det skötsamma arbetet, reciprocitet och tillit

Samtidigt ser vi dock också i vår undersökning att det också finns en mer kravfylld sida i den svenska nationella identitet och de värderingar som är grundläggande för det svenska samhällskontraktet. Detta gäller betoningen på det skötsamma arbetet, det vill säga kopplingen mellan tillit, uppfattad pålitlighet, å ena sidan, och skötsamhet och arbete, å den andra. I *Tillitsbarometern* ställde vi frågan om vad som är viktigt för att uppfatta en annan människa som pålitlig. Som figuren nedan visar är skötsamhet ännu idag ett viktigt ideal som dessutom är kopplat till ärlighet och arbete. Arbetarrörelsen gamla paroll "gör din plikt, kräv din rätt" tycka fortsatt vara aktuell som ett moraliskt riktmärke.

Figur 15: Synen på vad som är viktigt för att uppfatta någon som pålitlig

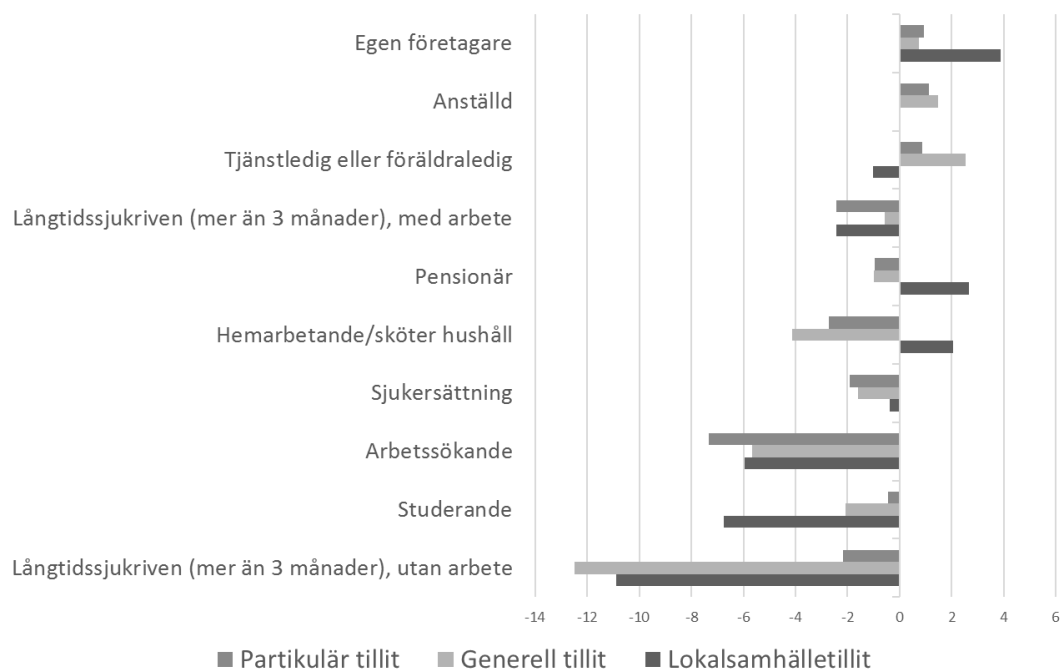

Tillitsbarometern, 2017.

Den centrala principen här tycks vara reciprocitet (ömsesidighet), det vill säga att alla förväntas att bidra genom att arbeta och betala skatt. Välfärdsstaten framstår i detta perspektiv som ett stort försäkringsbolag, snarare än som en välgörenhetsinstitution. Även de som till synes är föremål för ett ovillkorat givande – barn och äldre – är inbegripna då de äldre redan antas ha arbetat och barnen förväntas göra det när de blir vuxna. (Ett undantag är de som utan eget självförvållande inte kan arbeta, som funktionshindrade eller sjuka, men även i dessa fall styrs svensk politik av viljan att i möjligaste mån motarbeta långvarig sjukskrivning och att möjliggöra för funktionshindrade att arbeta.)

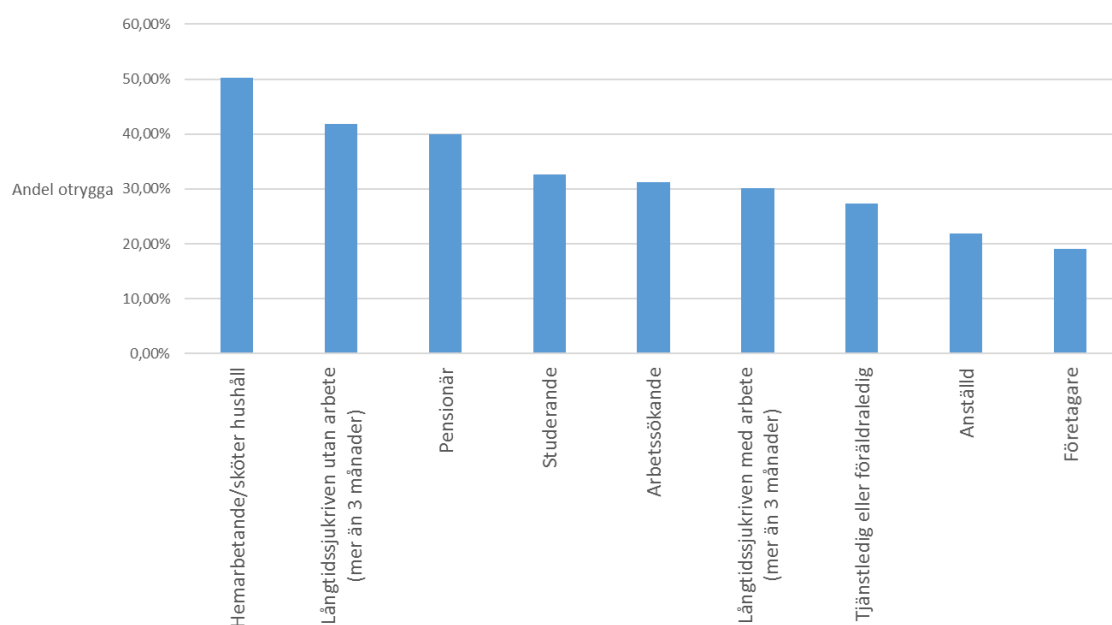
Denna koppling mellan arbete, tillit och uppfattad pålitlighet blir också synlig i de data från *Tillitsbarometern* som rör relationen mellan status på arbetsmarknaden och tillit. Att ha ett jobb är viktigt för såväl ens egen tillit till andra och känsla av att vara del i samhället (figur 16) som att känna sig trygg i samhället (figur 17). Att vara egenföretagare och att ha en fast anställning är förknippat med högre tillit medan att vara arbetssökande eller långtidssjukskriven är kopplat till lägre tillit.

Figur 16: Tillit och ställning på arbetsmarknaden

Tillitsbarometern, 2017.

Figur 17: Otrygghet och ställning på arbetsmarknaden

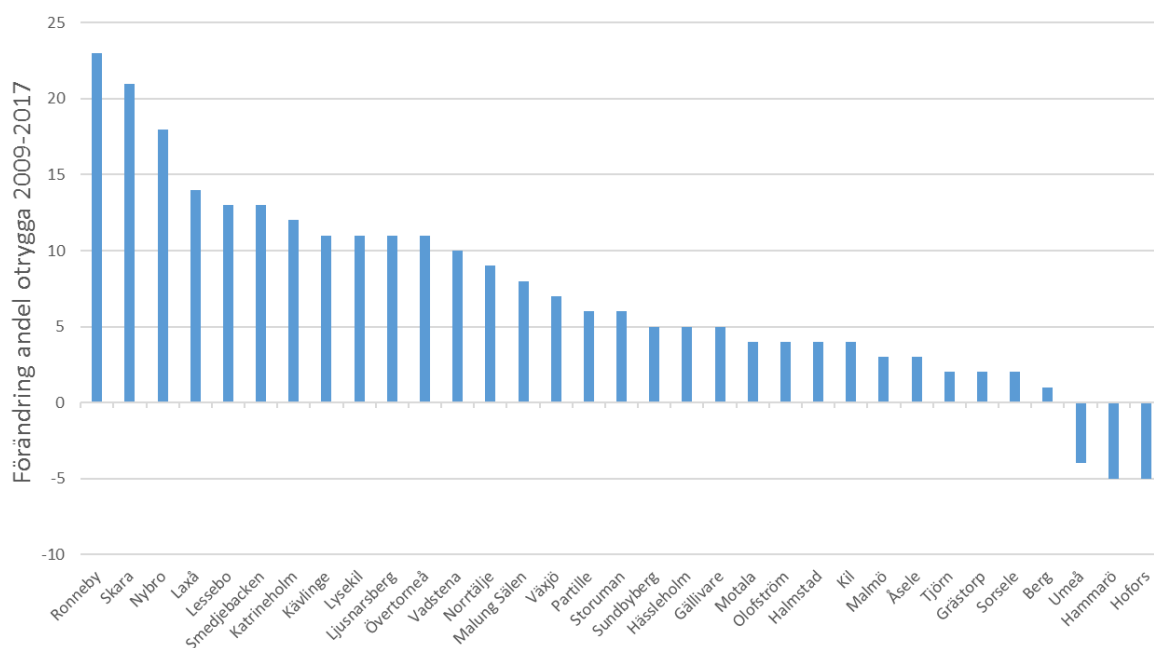
Tillitsbarometern, 2017.

Står vi inför en trygghets- och tillitskris? Samhällskontraktet under tryck

Trygghet och tillit

Som tidigare noterat ser vi en nedåtgående trend vad gäller lokalsamhälletilliten (figur 12). En möjlig hypotes är att (lokal)staten i en del orter inte alltid längre förmår att prestera sin del av samhällskontraktet, samt att en ökad ojämlikhet mellan kommuner leder till ökande skillnader mellan välmående högtillitskommuner och stadsdelar, å ena sidan, och utarmade lågtillitskommuner och stadsdelar, å andra sidan. Kopplat till detta är ett ökat marknadstänkande och en privatisering av sociala risker, sociala försäkringar och sociala investeringar, vilket i sin tur på sikt kan leda till ett splittrat och polariserat samhälle med i ena extreman grindsamhällen för de välmående och i den andra extreman utsatta områden och ghetton för mindre vällojade. Den konkreta frågan vi ställer är om det finns samband mellan lägre lokalsamhälletillit och andra faktorer. Det kanske tydligaste sambandet rör kopplingen mellan tillit och uppfattad otrygghet. Som figuren nedan visar är försämringen vad gäller otrygghet ännu mer markant än den som gäller lokalsamhälletilliten.

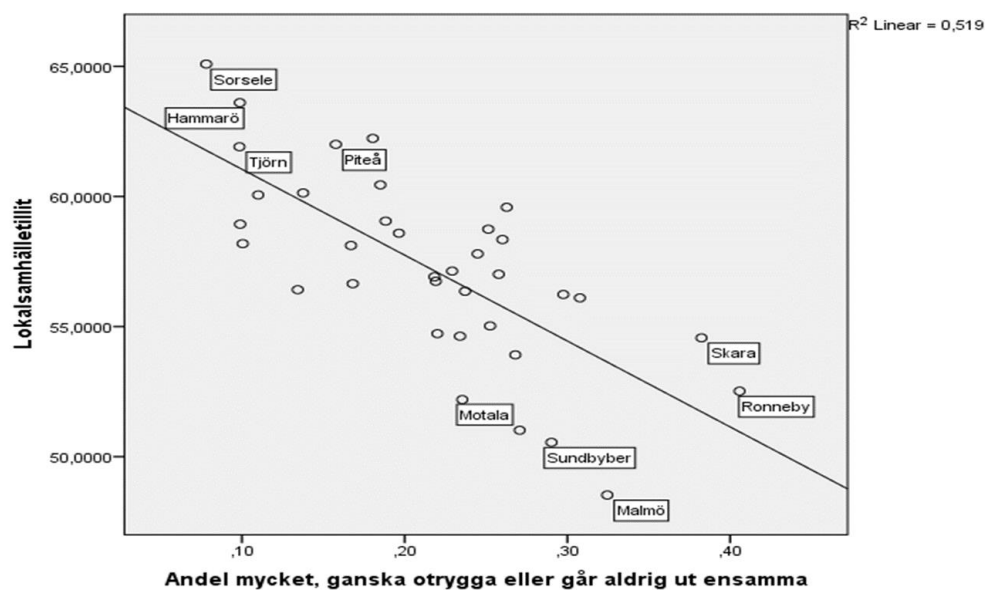
Figur 18: Förändring trygghet 2009–2017

Tillitsbarometern, 2009 och 2017.

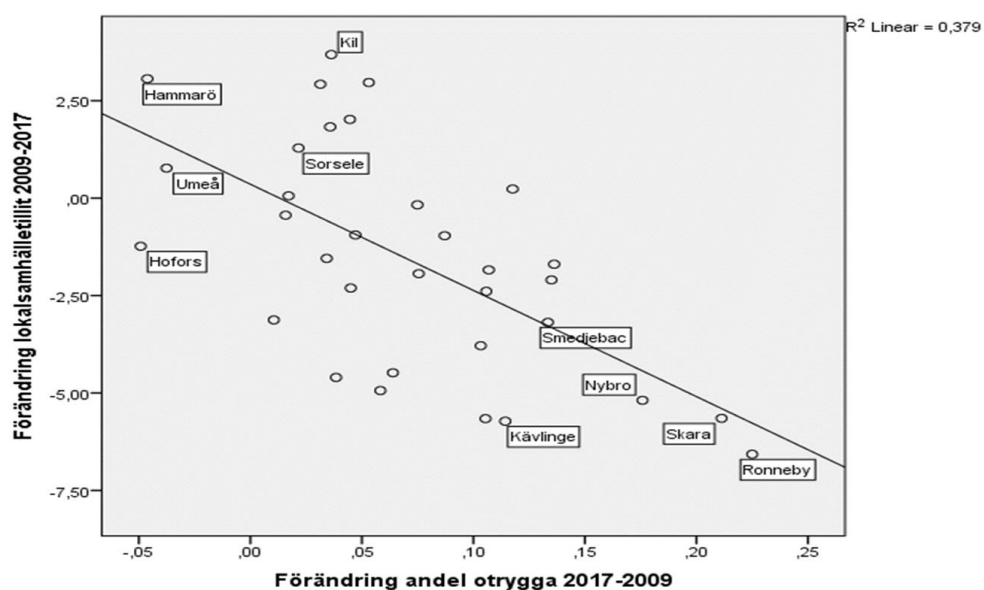
Som figurerna nedan visar ser man också ett samband över tid mellan förändringarna i lokalsamhälletillit och upplevd trygghet.

Figur 19: Trygghet och lokalsamhälletillit

Tillitsbarometern, 2017.

Figur 20: Förändring trygghet och lokalsamhälletillit 2009-2017

Tillitsbarometern, 2017.

Trygghet bör i detta sammanhang förstås såväl i termer av en oro över brottslighet och våld, som i termer av tillgång till fundamentala samhälleliga resurser i form av vård, skola och omsorg på samma villkor och av samma kvalitet som gäller i samhället i övrigt. För att förstå dessa samband bättre går vi nu vidare och undersöker sambanden mellan upplevd otrygghet och faktiskt brottslighet, å ena sidan, och i djupstudier av specifika kommuner för

att även undersöka eventuella förändringar i lokalstatens kapacitet att leverera service i paritet med vad som kan förväntas.

Vi undersöker dessa samband genom att studera förändringar över tid, i synnerhet perioden 2009–2017. Detta gäller inte bara lokalstatens förmåga att leverera service och trygghet i vid bemärkelse utan även arbetsmarknadens kapacitet att erbjuda arbetstillfällen och migrationens effekter i det lokala. Ett exempel på en kommun som tycks ha blivit speciellt drabbad av en nedgång i trygghet är Ronneby där även lokalsamhälletilliten tycks svikta. Utifrån det teoretiska perspektivet diskuterat ovan – att om samhället inte längre förmår leverera sin del av samhällskontraktet i form av trygghet och social service så kommer i första hand lokalsamhälletilliten och på längre sikt även den generella tilliten påverkas negativt – ämnar vi borra djupare i vad som hänt i Ronneby mellan 2009 och 2017 i en etnografisk och historisk djupstudie.

Upplevd trygghet i närområdet

I detta avsnitt av den levande rapporten fokuserar vi på graden av trygghet som allmänheten upplever när de vistas i närområdet där de bor. I alla våra undersökningskommuner är det vanligare att människor känner sig mindre trygga när de går i sitt närområde i mörkret än när det är ljust ute. Sveriges kommuner och landsting delar svenska kommuner huvudsakligen in i tre övergripande kategorier– mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner (t.ex. Ljusnarsberg och Gällivare), större städer/kommuner nära större stad (t.ex. Lessebo och Umeå) och storstäder/storstadsnära kommuner (t.ex. Stockholm, Göteborg och Partille).

Figur 21: Upplevd trygghet i bostadsområdet under dagtid

Under tiden 2009-2017 har störst nedgång i graden av upplevd trygghet i närområdet under mörkertid skett i landsbygdskommuner. Samtidigt känner sig fortfarande bosatta i

landsbygdskommuner generellt tryggast av alla i samma avseende. Situationen är annorlunda sett till den upplevda tryggheten i närområdet när det är ljus ute. Mest trygga i närområdet under dagtid känner sig i allmänhet de som bor i storstäder eller storstadsnära kommuner. Tillitsbarometern visar att den andel som känner sig trygga i närområdet under dagtid i genomsnitt har minskat med drygt 2 procent under perioden 2009-2017 (figur 21).

Den kraftigaste minskningen (9-11 procent) i alla tre typer av kommuner har skett för den upplevda graden av trygghet i närområdet under mörkertid (se figur 22. Alla dessa observationer pekar sammantaget i två riktningar. För det första ser vi det som rimligt att anta att den upplevda tryggheten i våra undersökningskommuner är på nedgång – om än i olika omfattning beroende på hemkommun. För det andra verkar dessa resultat indikera att minskningen i graden av upplevd trygghet främst är förknippad med faktorer på kontextuell nivå. Vi tror att en sådan faktor är brottsligheten i kommunen, eftersom många kriminella föredrar att operera när det är mörkt ute.

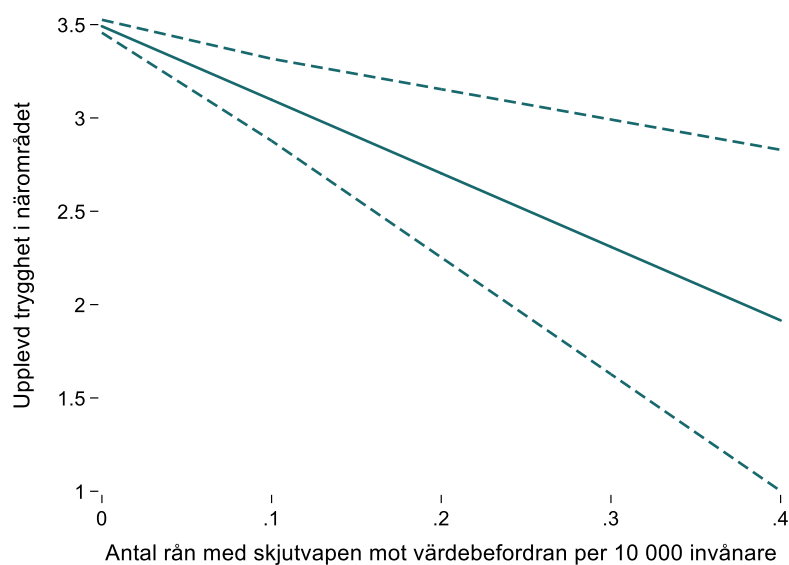
Figur 22: Upplevd trygghet i bostadsområdet när det är mörkt

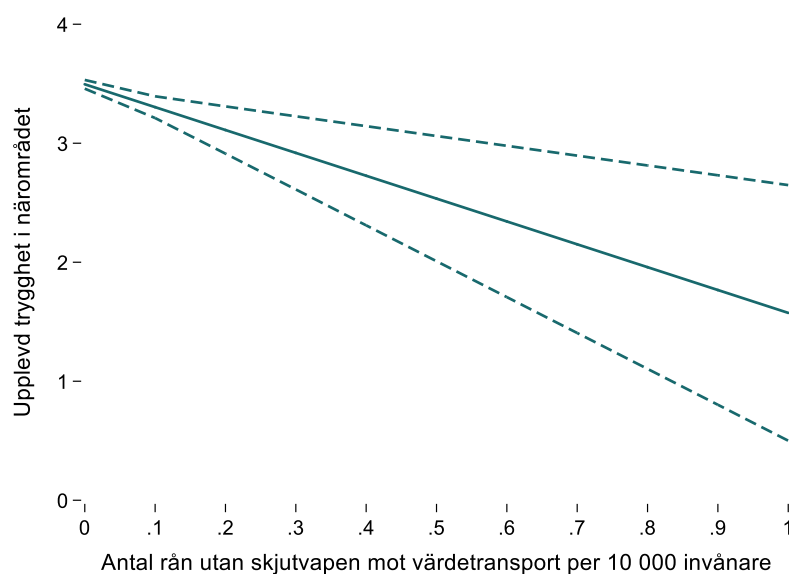
Brottsförebyggande rådet (Brå) är den myndighet som ansvarar för att bl.a. ta fram fakta om brottsligheten i landets kommuner. Vi har kopplat samman mer än 700 olika variabler över anmälda brott från Brå på kommunnivå med Tillitsbarometerns data på upplevd trygghet i närområdet på dagtid och i mörkret. Våra kombinerade analyser visar att variationen i upplevd trygghet i närområdet förklaras av faktorer på olika nivåer av den kontext de bor i. Den kontextuella variationen i upplevd trygghet förklaras främst av faktorer på stadsdelsnivå (13 procent av variationen) följt av kommunnivå (4 procent), länsnivå (3 procent) och typ av kommun (0,8 procent).

Ett stort antal sambandsanalyser har genomförts i explorativt syfte för att se vilken typ av brottslighet som anmäls i kommunen samvarierar med upplevd trygghet i närområdet. Det är variabler som ingår i en eller flera av följande övergripande brottskategorier enligt Brås klassificering: 1) Stöld-, rån- och häleribrott; 2) Skadegörelse (inkl. mordbrand); 3) Hot-, kränkings- och frihetsbrott; 4) Alkohol- och narkotikabrott; 5) Bilbrott; 6) Våldsbrott; 7) Bedrägeri- och förfalskningsbrott; 8) Vårdslöshets- och vållandebrott; 9) Vapenbrott; 10) Sexualbrott; 11) Häleribrott och 12) Ekonomisk brottslighet. Mycket få av Brås brottsvariabler uppvisar statistiskt säkerställda effekter på den upplevda tryggheten i närområdet. Störst nedgång i upplevd trygghet med 43 respektive 40 procent finns generellt i kommuner där det sker fler rån mot värdetransporter och värdebefordran.

Figur 23: Upplevd trygghet och rån med skjutvapen

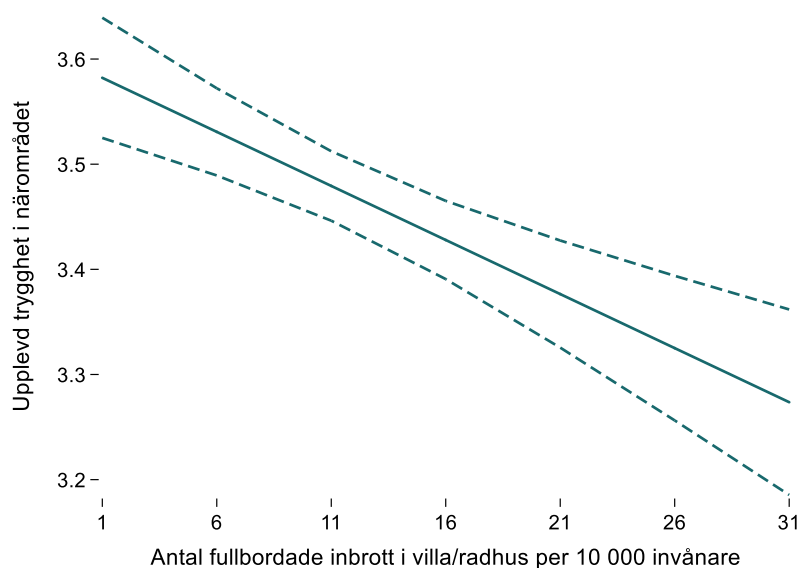

Figur 24: Upplevd trygghet och rån utan skjutvapen

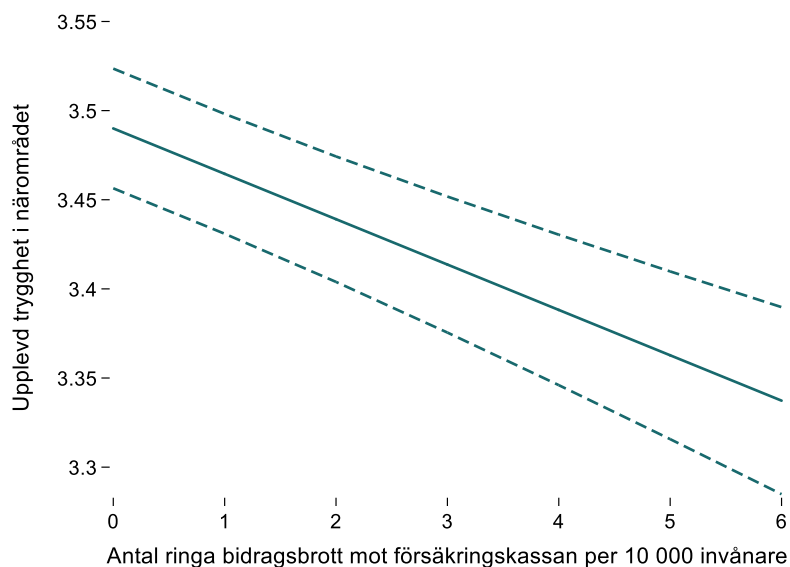
Det intressanta är att dessa två brott är mycket sällsynta och rankas i våra undersökningskommuner på plats 430 respektive 471 när antal anmälda brott relateras till befolkningens mängd i kommunerna. Våra sambandsanalyser visar vidare att den upplevda tryggheten är signifikant lägre i kommuner där det sker fler fullbordade inbrott i villa och radhus. I den tidigare nämnda brottsrankningen placerar sig detta brott på plats 28 och är därmed mycket vanligare än rån mot värdetransporter och värdebefordran.

Figur 25: Upplevd trygghet och villa/radhusinbrott

Sambandsanalyserna visar slutligen att den upplevda tryggheten i närområdet generellt är signifikant lägre i kommuner där antal anmälningar om ringa bidragsbrott mot försäkringskassan ökar. Det sistnämnda brottet rankas i våra undersökningskommuner på plats 253.

Figur 26: Upplevd trygghet och bidragsbrott

Viktigt att poängtera här är att det finns en stark interaktionseffekt på den upplevda tryggheten i närområdet mellan variablerna anmälda ringa bidragsbrott mot försäkringskassan och andel utrikesfödda i kommunen med ursprung i länder utanför EU/EFTA. Det innebär att effekterna av dessa två variabler på den upplevda tryggheten förstärks när båda ökar eller minskar samtidigt. Samma interaktionseffekt finns inte mellan andel utrikesfödda i kommunen med utomeuropeiskt ursprung och de andra brottsvariablerna, vilket kan tyda på att just denna brottsvariabel delvis uppbär en dimension av segregationseffekten på upplevd trygghet i närområdet.

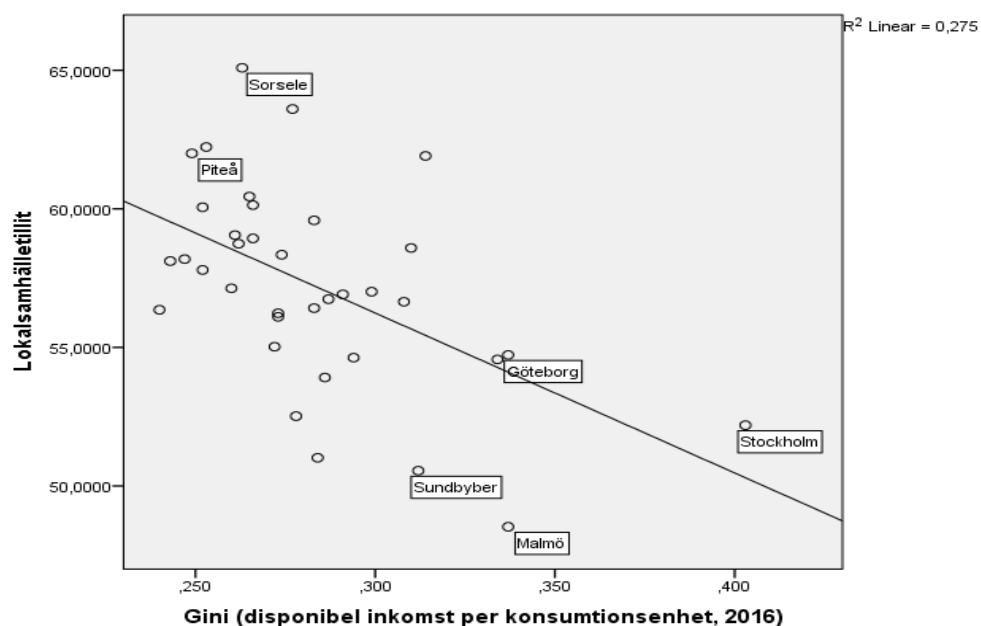
Överlag visar våra resultat ovan att vi skulle kunna observera ytterligare substantiella effekter av andra brott på upplevd trygghet i närområdet om vi hade tillgång till brottsstatistik på stadsdelsnivå i alla våra undersökningskommuner. Statistik på den nivån finns för närvarande inte för alla kommuner i Sverige, däribland de flesta av våra undersökningskommuner. Vi kan dock utifrån våra sambandsanalyser dra några preliminära slutsatser. För det första kan även sällsynta brott i kommunen, så som rån mot värdetransporter och värdebefordran, göra att människor i allmänhet känner sig mindre trygga i sitt närområde. Rimliga förklaringar till det kan vara att dessa två typer av brott nästan alltid sker med hjälp av synligt grova vapen och främst i nära anslutning till gallerior samt i storstadsområden där fler människor bevittnar händelserna. Dessutom ska man inte underskatta mediens rapporteringseffekter på dessa många gånger uppseendeväckande rån. Slutligen, och vad gäller brottet fullbordade inbrott i villa och radhus, kan en förklaring för den signifikanta och negativa effekten på upplevd trygghet i närområdet vara en följd av att allmänheten upplever bostadsinbrotten som mer allvarliga och integritetskränkande än många andra brott.

Som noterat ovan ser vi kopplingar såväl mellan trygghet och samhällets förmåga att erbjuda fundamental samhällsservice, som mellan trygghet, brott och mångfald i termer av invandring och minoritetsstatus. Detta för oss vidare till frågan om samhällskontraktet och två relaterade trender som ofta förs fram i diskussioner som rör politisk polarisering och socioekonomisk segregation, nämligen växande ojämlikhet och ökan invandring.

Tillit och likhet: vad säger kontakt-teorin?

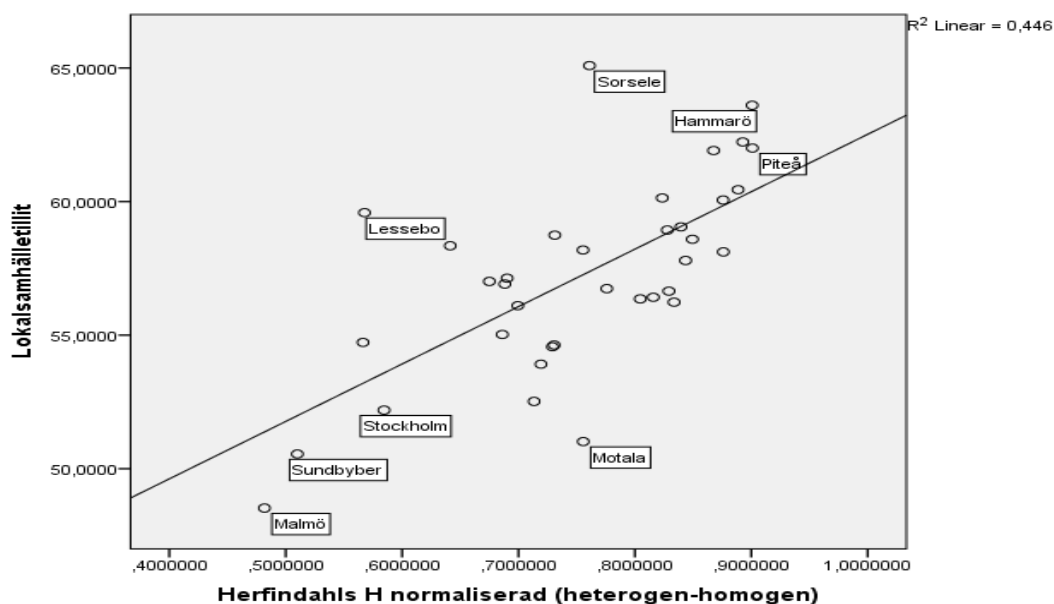
Samhällets kapacitet att leverera trygghet och service på likvärdig och hög nivå kan undersökas genom att titta närmre på två trender som ofta sägs känneteckna västvärlden inklusive Sverige. Den ena trenden är den ökande ojämlikheten, den andra är den ökande invandringen och mångfalden. Vi har redan rört vid dessa teman, men låt oss här också redovisa ett par figurer som specifikt försöker fånga sambanden mellan ojämlikhet och tillit samt mångfald och tillit.

Figur 27: Ojämlighet och lokalsamhälletillit 2017

Tillitsbarometern, 2017 och SCB, 2016.

Figur 28: Mångfald och lokalsamhälletillit 2017

Tillitsbarometern, 2017 och SCB, 2016.

Ett sätt att förstå dessa figurer och samband är att utgå ifrån hypotesen att människor i allmänhet "gillar lika" och att "lika barn leka bäst" samt att detta gäller såväl likhet i ekonomiskt som kulturellt hänseende. Inom forskningsvärlden betecknas detta som en tendens till *homofili*, att gilla lika. Enligt denna teori är det svårare att känna samhörighet med

en annan människa om denna är väldigt mycket rikare eller fattigare än en själv. Det är också lättare att känna gemenskap med en människa som delar grundläggande värderingar gällande till exempel jämställdhet, barns rättigheter, statens roll, skatter, individens frihet, med mera – det vill säga det vi kan kalla *kulturen*.

Vad gäller ekonomisk jämlikhet är detta en aspekt som i svensk politisk debatt, i det offentliga samtalet och även inom forskningen är relativt okomplicerat att diskutera. Här finns också en viss spännvidd av accepterade positioner att inta. Man kan vara för lite mer eller lite mindre skatt och regleringar utan att bli utesluten från samtalet. Och i Sverige finns det idag en konsensus om att välfärdsstaten är legitim och att lika chanser och rättigheter för inte minst barn är en tämligen okontroversiell hållning.

Vad gäller mångfald är läget ett annat. Samtalet om invandring och mångfald är infekterat och förs ofta i ett högt tonläge. Just invandringsfrågan är den som i första hand göder den politiska polarisering som idag kännetecknar Sverige. Bakgrunden till detta är att "mångfald" och "tolerans" av "mångkultur" har kommit att ingå i en grundläggande "värdegrund" som fått en kvasi-officiell status. Men sett i ett forskningsperspektiv är frågan både öppen och viktigt. En del tillitsforskare pekar på negativa samband mellan tillit och mångfald, andra menar att sambanden är svaga eller obefintliga. Teoretiskt finns det också olika positioner, inte minst inom det område som kallas "kontakt-teori".

Nyckeln tycks vara frågan om under vilka förutsättningar som kontakt och möten mellan grupper som är etniskt och kulturellt olika måste ske för att resultatet ska bli positivt i ett tillitsperspektiv. Att människan, med sina rötter i små stamsamhällen där andra grupper uppfattades som hot, i grund och botten är främlingsfientlig är nog ingen kontroversiell tes. Den stora frågan gäller snarare under vilka omständigheter som samhällen kan skala upp från stam och klan till nationalstat. Det vill säga, hur tillitsradien kan förlängas och hur känslan av gemenskap och tillit kan komma att baseras inte på blodsband utan på lagbunden ordning och medborgarskap, på det sätt som lyckats inte minst i Sverige och de andra nordiska länderna.

Vad den mer sofistikerade versionen av kontakt-teori säger är att kontakt mellan individer av olika ras, etnicitet, religion, etc. kan få en lycklig utgång, till och med ge ett mervärde, men då bara om vissa villkor uppfylls. Detta innebär konkret att dessa individer måste vara delaktiga i ett konkret, gemensamt projekt. Det kan vara att ingå i samma förband i en armé – om detta har det forskats en hel del på i USA där just armén varit den institution som lyckats bäst med att integrerar vita och svarta. Men det kan även vara en arbetsplats eller helst ett gemensamt projekt på en arbetsplats, eller kanske i en skola eller i ett annat sammanhang där individer långsiktigt och regelbundet arbetar tillsammans.

Det paradoxala är då att mångfald blir positivt bara när den omfattas av ett större gemensamt "vi". Å andra sidan, om grupper med olika etnisk och kulturell bakgrund finns i eller placeras på samma plats utan att vara sammankopplade i ett konkret gemensamt projekt är risken snarare att resultatet blir negativt, till exempel genom att man bildar konkurrerande och stridande gäng, i värsta fall, eller lever segregerat utan djupare kontakt, i bästa fall. För att sammanfatta kan man säga att om man ser mångfald som ett empiriskt, socialt faktum som ofta utgör ett socialt, ekonomiskt och politiskt problem, är förutsättningarna bättre för en produktiv forskning (och i dess förlängning även en konstruktiv politik) än om man ser mångfald som ett normativt värde i sig som inte får ifrågasättas.

Även denna fråga om kontakt och mångfald kommer vi inom projektet "Tillitens geografi: Lokalsamhälletilliten i ett Sverige i förändring" och utifrån data från *Tillitsbarometern* att undersöka vidare, inte minst i de djupstudier av 8 kommuner och stadsdelar som vi nu har påbörjat.

Sammanfattning av nyckelresultat

Hur kan vi då sammanfatta nyckelresultaten från *Tillitsbarometern 2* (2017)? Och vilka förändringar ser vi jämfört med *Tillitsbarometern 1* (2009)? Nedan fäster vi uppmärksamhet på fyra aspekter som vi också ämnar följa upp i kommande undersökningar: variation, förändring, trygghet och brott, unga och tillit. Slutligen gör vi ett par framåtblickande och sammanfattande reflektioner.

A: Variationen inom Sverige

I nationella jämförelser sticker Sverige ut som ett av ett litet antal högtillitssamhällen. Detta är i sig en värdefull kunskap, men ett problem med nationella undersökningar är att de genom att presentera nationella genomsnitt slatar ut interna skillnader. En grundläggande ambition med *Tillitsbarometern* är därför att blottlägga skillnader och variation mellan och inom kommuner och stadsdelar i Sverige. Vad *Tillitsbarometern 2* visar är att denna variation är betydande.

I högtillitskommuner som Storuman och Piteå litade runt 77 procent på andra (generell tillit), medan siffran för lågtillitskommuner som Ronneby, Laxå och Hofors hamnade på mellan 53 och 55 procent. Om vi tittar på skillnaderna mellan stadsdelar i storstäder som Stockholm och Malmö ser vi ännu större skillnader. I Södermalm i Stockholm är siffran över 78 procent, i Limhamn-Bunkeflo (Malmö) når den upp till över 70 procent, medan det i Rågsved (Stockholm) faller ner till under 43 procent, för att i Rosengård (Malmö) nå ner hela vägen till strax under 28 procent. Denna betydande variation gäller även lokalsamhälletilliten, där vi ser stora skillnader mellan Malmö i botten och Sorsele i toppen.

Vi ser även skillnader mellan olika typer av kommuner. Å ena sidan ser vi att den generella tilliten tycks vara högre i mindre kommuner och på landsbygden och lägre i storstäder, å den andra är den nedåtgående trenden vad gäller lokalsamhälletilliten starkast i de mindre kommunerna. Detta kan möjligen ha att göra med den ökande polariseringen i Sverige mellan land och stad, som innebär att många mindre kommuner på landsbygden lider av utflyttning, mindre tillgång till arbete, svagare infrastruktur vad gäller lokalstatens institutioner, social service och näringsliv, samtidigt som storstäderna präglas av polarisering inom staden med stora skillnader mellan välmående stadsdelar som Södermalm och stadsdelar med så-kallat utsatta områden med lägre inkomster, högre grad av arbetslöshet och gäng-relaterad kriminalitet.

Ett viktigt resultat i detta avseende är också att vi ser betydande variation beroende på boendeform. De som bor i egen villa eller bostadsrätt tenderar att ha mycket högre tillit än de som bor i kommunala hyresrätter. Dessa är skillnader som i sin tur är förknippade med skillnader kopplade till utbildning och inkomst; högutbildade påvisar högre nivåer av tillit och detsamma gäller högre inkomst som har statistiska samband med högre tillit. Ställningen på arbetsmarknaden är en uppenbart viktig faktor – något som tycks vara kopplat inte bara till inkomst utan även till det skötsamma arbetets viktiga ställning som en central värdering i det svenska samhället.

Sålunda visar resultaten från *Tillitsbarometern 2* att såväl "att vara skötsam" som ärlighet och att "arbeta och försörja sig själv" är starkt kopplade till i vilken mån man "uppfattar någon som pålitlig". Omvänt, ser vi att de som har fast anställning eller är egenföretagare har högre tillit än de som är arbetslösa eller långtidssjukskrivna. Kopplingarna mellan tillit och pålitlig

pekar på hur viktigt det är att ha ett jobb för att se sig själv och att uppfattas av andra som delaktig i samhället.

B: Förändringstendenser

Vad gäller förändringen av tilliten i Sverige är den generella tilliten fortsatt stabil även om den varierar såväl geografiskt som demografiskt. Lokalsamhälletilliten uppvisar däremot en tydlig trend som dessutom är nedåtgående. När vi jämför *Tillitsbarometern* 2009 med *Tillitsbarometern* 2017 ser vi att en stor majoritet av kommunerna som deltog vid båda dessa tillfällen uppvisar en negativ trend.

Att tilliten är sårbar tycks också vara en uppfattning som de flesta har, detta trots att den generella tilliten genomsnittligt är stabil och till och med svagt uppåtgående, något vi ser när vi ställer frågan om man tror att tilliten i Sverige är på väg upp eller ner. Endast kring 2 procent gissar rätt på denna fråga medan majoriteten tror att tilliten är på väg ner. Denna pessimism ser vi även i en fråga som gäller synen på situationen om 20 år för de som är barn nu, jämfört med ens egen situation idag. Långt fler menar att den kommer att bli sämre än de som tror att den blir bättre.

Hur ska tolka denna nedåtgående trend vad gäller lokalsamhälletilliten? En möjlig hypotes är att (lokal)staten i en del orter inte alltid längre förmår att prestera sin del av samhällskontraktet, samt att en ökad ojämlikhet mellan kommuner leder till ökande skillnader mellan välmående högtillitskommuner och stadsdelar, å ena sidan, och utarmade lågtillitskommuner och stadsdelar, å andra sidan. Detta är en utveckling som på sikt kan leda till ett splittrat och polariserat samhälle med i ena extremen grindsamhällen för de välmående och i den andra extremen utsatta områden och ghetton för mindre välloftade.

Den konkreta frågan blir då om det finns samband mellan lägre lokalsamhälletillit och andra faktorer. Vad vi ser är att såväl socioekonomisk ojämlikhet som etnisk mångfald tycks samvariera med lägre lokalsamhälletillit. Ser vi till trender över tid ser vi också ett tydligt samband mellan tillit och uppfattad otrygghet. Sålunda är försämringen vad gäller upplevd otrygghet kvällstid ännu mer markant än den som gäller lokalsamhälletilliten.

Trygghet bör i detta sammanhang förstås såväl i termer av en oro över brottslighet och våld, som i termer av tillgång till fundamentala samhälleliga resurser i form av vård, skola och omsorg på samma villkor och av samma kvalitet som gäller i samhället i övrigt. Ett exempel på en kommun som tycks ha blivit speciellt drabbad av en nedgång i såväl trygghet som lokalsamhälletillit är Ronneby, som påvisar den mesta markanta försämringen i båda avseendena. Utifrån det teoretiska perspektivet diskuterat ovan – att om samhället inte längre förmår leverera sin del av samhällskontraktet i form av trygghet och social service så är en hypotes att detta i första hand påverkar upplevda tryggheten, i andra hand lokalsamhälletilliten, och på längre sikt även den generella tilliten. Detta är en hypotes som vi ämnar borra djupare i i kommande undersökningar, inklusive de djupstudier som vi för närvarande genomför bland annat just i Ronneby.

C: Trygghet och brott

Mot bakgrund av nedgången med avseende på upplevd trygghet kvällstid, beslöt vi oss för att analysera eventuella samband mellan denna upplevda otrygghet och faktisk brottslighet.

Vår ingångshypotes var då att upplevd trygghet är förknippad med faktorer på kontextuell nivå samt att en sådan faktor kan vara brottsligheten i kommunen, speciellt kvällstid eftersom många kriminella föredrar att operera när det är mörkt ute.

Vår metod var att använda de data som Brottsförebyggande rådet (Brå) tar fram om brottsligheten i landets kommuner. Vi har kopplat samman mer än 700 olika variabler över anmälda brott från Brå på kommunnivå med *Tillitsbarometerns* data på upplevd trygghet i närområdet på dagtid och i mörkret. Våra kombinerade analyser visar att variationen i upplevd trygghet i närområdet förklaras av faktorer på olika nivåer av den kontext de bor i.

Mycket få av Brås brottsvariabler uppvisar statistiskt säkerställda effekter på den upplevda tryggheten i närområdet. Dock ser vi ett antal typer av brott där samband finns. Störst nedgång i upplevd trygghet med 43 respektive 40 procent finns generellt i kommuner där det sker fler rån mot värdetransporter och värdebefordran. Våra sambandsanalyser visar vidare att den upplevda tryggheten är signifikant lägre i kommuner där det sker fler fullbordade inbrott i villa och radhus. Sambandsanalyserna visar slutligen att den upplevda tryggheten i närområdet generellt är signifikant lägre i kommuner där antal anmälningar om ringa bidragsbrott mot försäkringskassan ökar.

Överlag visar våra resultat ovan att vi skulle kunna observera ytterligare substantiella effekter av andra brott på upplevd trygghet i närområdet om vi hade tillgång till brottsstatistik på stadsdelsnivå i alla våra undersökningskommuner. Statistik på den nivån finns för närvarande inte för alla kommuner i Sverige, däribland de flesta av våra undersökningskommuner. Vi kan dock utifrån våra sambandsanalyser dra några preliminära slutsatser.

För det första kan även sällsynta brott i kommunen, så som rån mot värdetransporter och värdebefordran, göra att människor i allmänhet känner sig mindre trygga i sitt närområde. Rimliga förklaringar till det kan vara att dessa två typer av brott nästan alltid sker med hjälp av synligt grova vapen och främst i nära anslutning till gallerior samt i storstadsområden där fler människor bevittnar händelserna. De är brott som har stort signalvärde och som får stor medial uppmärksamhet. Vad gäller brottet fullbordade inbrott i villa och radhus, kan en förklaring för den signifikanta och negativa effekten på upplevd trygghet i närområdet vara en följd av att allmänheten upplever bostadsinbrotten som mer allvarliga och integritetskränkande än många andra brott.

Den tredje kategorin, bidragsbrott mot försäkringskassan, tillhör en annan intressant typ av brott som vi kan kalla brott mot samhällskontraktet. Det vill säga de utgör inte hot mot oss som individer, utan mot vårt välfärdssystem. Dessutom finns det en stark interaktionseffekt på den upplevda tryggheten i närområdet mellan variablerna anmälda ringa bidragsbrott mot försäkringskassan och andel utrikesfödda i kommunen med ursprung i länder utanför EU/EFTA. Det innebär att effekterna av dessa två variabler på den upplevda tryggheten förstärks när båda ökar eller minskar samtidigt.

D: Unga och tillit

Under senare tid har så kallade förnedringsbrott mot unga fått stor medial uppmärksamhet. Det handlar om grupper av unga som attackerar, rånar och förnedrar andra, enskilda, ungdomar. Detta reser frågan om hur denna typ av brott kan påverka tilliten i samhället och mer specifikt hur unga människors tillit påverkas och förändras – och då inte bara i relation till denna typ av brott.

Vad vi ser i *Tillitsbarometern* är att unga människor (18-29 år) generellt uppvisar lägre nivåer på tillit jämfört med de äldre. Att unga tenderar till att ha lägre tillit har till del att göra med att de inte ännu är etablerade i samhället med fasta jobb och inkomster. En observation som gjorts i andra undersökningar är att tilliten växer med åldern men att detta förutsätter att de etablerar sig via utbildning, arbete och äktenskap. Men mer oroande är att såväl våra egna undersökningar som andra undersökningar tycks visa att unga idag har lägre tillit än vad unga i samma ålder hade tidigare.

Vidare är en etablerad tes inom tillitsforskningen att den generella tilliten formas tidigt i livet för att sedan utgöra en "seg" värdering som inte påverkas speciellt av senare, yttre omständigheter. I vår undersökning ser vi också detta samband. Ett av de starkaste positiva sambanden vi ser mellan hög tillit och en annan faktor rör just i vilken mån man som barn blev varnad för att lita på vissa typer av människor.

I modern tid har svenska barn växt upp under så pass trygga omständigheter att föräldrar har kunnat leda och uppfostra mer med tillit än med kontroll, förbud och varningar. De har kunnat ge sina barn en frihet som bara är möjlig i ett väl fungerande samhälle där människor i allmänhet har internaliserat prosociala normer och följer lagar och regler självmant. Om vi nu ser början på en utveckling med spektakulära brott som rån och förnedringar av unga är en hypotes att detta kan leda till att föräldrar kommer att börja varna sina barn mer för främlingar och de som är annorlunda.

Detta kan innebära att vi redan nu är på väg att skapa lågtillitare i det svenska samhället, något som bara på sikt kommer att bli synligt i våra data. Barnen är vår framtid – och även vår tillits framtid. Av detta skäl står mycket på spel och vi kommer av detta skäl att speciellt studera trender gällande de yngres tillit i kommande undersökningar.

E: Framåtblick: Det svenska samhällskontraktet under tryck

Utifrån vår tes att tillit och trygghet är kopplat till ett fungerande samhällskontrakt kommer vi i framtida omgångar av *Tillitsbarometern* att noga följa trender gällande såväl variation som förändring. Inte minst kommer vi fokusera på den lokala nivån där förändringar och samband blir som mest synliga. Från och med *Tillitsbarometern 2* har vi också möjlighet att återvända till samma individer i vad som kallas "panel"-studier, något som ger oss bättre möjligheter att studera möjliga orsakssamband. Som antytt ovan kommer vi att speciellt betona faktorer som trygghet, brott, ställning på arbetsmarknaden, de unga, jämlikhet, mångfald och integration, och lokalsamhällets kapacitet att prestera sin del av samhällskontraktet i form av fundamental service (polis, sjukvård, äldreomsorg, med mycket mer).

Spridning: Konferenser och Media

Resultaten från Tillitsbarometern har presenterats i en rad olika sammanhang. Initiala presentationer under våren 2018 genomfördes dels vid Ersta Sköndal Bräcke högskola i samarbete med SVT Strategi och SVT Forum (direktsändning och senare på SVT Play), dels i Piteå i samarbete med Piteå kommun (en av de kommuner som deltar i Tillitsbarometern). Under resten av 2018 och under 2019 har resultat och analyser från Tillitsbarometern presenteras i en rad sammanhang, inklusive Almedalen, Tillitsdelegationen, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesforskning (MUCF), Myndigheten för Samhällsskydd och beredskap (MSB), Jämlikhetskommissionen, Migrationsverket, Delegationen för Migrationsstudier (Delmi), Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS), Nordisk Rådet, samt föreläsningar för en lång rad kommuner och regioner i Sverige och Norge. Vidare har resultat presenterats i olika akademiska sammanhang, inklusive nordiska workshops, ARNOVA, ISTR. Tillitsbarometern har även varit föremål för uppmärksamhet i media, inklusive TV, radio, tidningar och tidskrifter.

Publikationer

2009–2016

Lars Trägårdh, Susanne Wallman Lundåsen, Dag Wollebæk, och Lars Svedberg. Den svala svenska tilliten: Förutsättningar och utmaningar. Stockholm: SNS Förlag, 2013.

Susanne Wallman Lundåsen och Dag Wollebæk. "Diversity and Community Trust in Swedish Local Communities." *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 23 (3): 299-321, 2013.

Susanne Wallman Lundåsen och Lars Trägårdh, "Social Trust and Religion in Sweden: Theological Belief versus Social Organization." i Joep de Hart, Paul Dekker & Loek Halman, *Religion and Civil Society in Europe*. Dordrecht: Springer Netherlands, 2013.

Dag Wollebæk, Susanne Wallman Lundåsen och Lars Trägårdh, "Three Forms of Interpersonal Trust. Evidence from Swedish Municipalities." *Scandinavian Political Studies*, 35 (4): 319-346, 2012.

Eric Uslaner with Susanne Lundåsen, "Sweden and Australia: newer immigrants, trust, and multiculturalism." i Eric Uslaner *Segregation and Mistrust: Diversity, Isolation, and Social Cohesion*. New York: Cambridge University Press. 2012.

Lars Trägårdh (red). Tilliten i det moderna Sverige. Den dumme svensken och andra mysterier. Stockholm: SNS förlag, 2009.

2017-2019

Lars Trägårdh, "Religious Civil Society and the National Welfare State: Secular Reciprocity versus Christian Charity" in Synnøve Bendixsen, Trygve Wyller, *Secular Contested Hospitalities in a Time of Migration*, (Routledge 2019)

Lars Trägårdh, "Scaling up Solidarity from the National to the Global: Sweden as Welfare State and Moral Superpower in Nina Witoszek and Atle Midttun, *Sustainable Modernity: The Nordic Model and Beyond*. London: Routledge, 2018.

Lars Trägårdh, "Värderingskollisioner: Därför är Sverige klansamhällets absoluta motpol" i Per Brinkemo och Johan Lundberg (red.), *Klanan: Individ, klan och samhälle från antikens Grekland till dagens Sverige*. Stockholm: Timbro förlag, 2018.

Lars Trägårdh. "Granskningsamhället i högtillitslandet Sverige" i Louise Bringselius (red.), Styra och leda med tillit: Forskning och praktik. Tillitsdelegationen, SOU 2018:38.

Susanne Wallman Lundåsen. "Kontakter mellan grupper inom civilsamhällets organisationer". *Socialmedicinsk tidskrift*, 2018, Vol. 95: 9.

Susanne Wallman Lundåsen. Generell tillit och andel röster på Sverigedemokraterna på kommunnivå i riksdagsvalet 2018. I *Snabbtänkt : reflektioner från valet 2018*. Sundsvall: Mid Sweden University.

Erik Lundberg (red.) *Toleransens mekanismer: en antologi*. Stockholm: Forum för levande historia, 2017. I boken medverkar Lars Trägårdh och Susanne Wallman Lundåsen.

Lars Trägårdh, "Tilliten i Sverige: förutsättningar och hotbilder" i Peter Örn (red.), *Leda med tillit*. Stockholm: Idealistas förlag, 2017.

Erlingsson, G. O. & Wallman Lundåsen, S. (kommande) When state-level institutions cannot tell the whole story: An inquiry into municipal variations in quality of government. *Governance*, (publicerad online early view) doi/abs/10.1111/gove.12463

Wallman Lundåsen, S. (2018). Kontakter mellan grupper inom civilsamhällets organisationer. *Socialmedicinsk tidskrift*, 95(5), 528-538.

Wallman Lundåsen, S. (2018). Generell tillit och andel röster på Sverigedemokraterna på kommunnivå i riksdagsvalet 2018. I Snabbtänkt (antologi om riksdagsvalet 2018), Sundsvall: Mittuniversitetet

Under revidering

Wallman Lundåsen, S. (kommande 2020). Lokalsamhälletillit i 33 svenska kommuner före och efter mottagandet av nyanlända 2015-2017 [Preliminär titel]. Forskningsrapport till Delmi (Delegationen för migrationsstudier).

Under review

Lars Trägårdh, "Towards a Social Contract Theory of Trust", in Trägårdh, Berggren and Özkirimli, *The Trust Crisis in Turkey and Sweden*. London, Hurst (submitted Dec 2019 for publication 2020)

Wallman Lundåsen, S. (submitted). Engagement in civil society and different forms of social trust in the aftermath of the European refugee-crisis, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*

Work in progress (not yet submitted)

Tigran Babajan och Lars Trägårdh, manus för artikel om lokalsamhälletillit, upplevd trygghet och olika typer brott.

Wallman Lundåsen, S. & Wollebaek, D. (in progress). Reception of refugees and social trust in Swedish local communities [working title], till *Journal of Ethnic and Minorities Studies (JEMS)*

Wallman Lundåsen, S. (in progress). One Party Dominance and Political Trust. Konferenspapper April 2020

Wallman Lundåsen, S (in progress). Majority and minority background, community-level diversity and social trust. (Artikelmanus)

Tillitsbarometern

För mer information kontakta
Lars Trägårdh
Ersta Sköndal Bräcke högskola
www.esh.se/tillitsbarometern